

The background of the entire page is filled with a dense, scattered pattern of small, multi-colored geometric shapes, including triangles, squares, and polygons in shades of orange, green, purple, yellow, and grey, resembling confetti or a digital particle effect.

společně pro klima

Praktická příručka, jak společně dosáhnout změny

Editorky: Denisa Morongová, Radoslava Krylová

Autorky: Denisa Morongová, Radoslava Krylová a Barbora Kosinová z NESEHNUTÍ Brno (nesehnuti.cz); Martina Urbanová, Tereza Kavalírová, a Eva Gálíková z Green Foundation (greenfoundation.eu); Julia Huber a Diana Leizinger z Jane Goodall Institute Austria (janegoodall.at)

Grafika a sazba: Jakub Kriš

Spolupráce na českém překladu a korektura: Kateřina Kiliánová, Bernardeta Babáková, Terezie Lokšová, Denisa Morongová

ISBN: 978-80-87217-80-1

Vydalo NESEHNUTÍ Brno v roce 2023, Křížová 463/15, 603 00 Brno, Česká republika. Vytisknuto na recyklovaném papíře.

Tato publikace je výstupem projektu Together for the Climate: New Solutions and Innovations for Youth Climate Action (2020-3-CZ01-KA205-094142).

Spolufinancováno
z programu Evropské unie
Erasmus+

Podpora Evropské komise při tvorbě této publikace nepředstavuje souhlas s obsahem, který odráží pouze názory autorů, a Komise nemůže být zodpovědná za jakékoliv využití informací obsažených v této publikaci.

Publikace je k dispozici pro další použití pod licencí [CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Proč bychom měli jednat společně pro klima?	2
Kapitola 1: Čtyři kroky k akci	10
Přístup Roots & Shoots	11
Stručný přehled čtyř kroků:	12
Kapitola 2: Aktivity a nástroje	30
Komunitní mapování	31
Vyberte si metodu rozhodování	36
Můj osobní záměr	37
Dyády	37
Poznej své pocity	39
Kapitola 3: Klimatická změna – o co jde?	40
12 faktů o změně klimatu, které by měli znát všichni	41
Příčiny a důsledky – všechno souvisí se vším	44
Příčiny a důsledky přímo na našem prahu	46
Adaptace, mitigace, akce!	51
Co chceme? TRANSFORMACI! Kdy ji chceme? HNED!	54
Pátřejte hlouběji a inspirujte se jinde	60
O nás	63

Proč bychom měli jednat společně pro klima?

Možná máte pocit, že je kolem vás hodně věcí, které by se daly změnit. Možná přemýšlíte, jak začít a udělat něco pro svou komunitu, pro životní prostředí, pro klima. Nejste sami. Téměř 90 % mladých lidí ve věku 16–24 let ve střední Evropě tvrdí, že se svým chováním snaží nezhoršovat změny klimatu. Ale většina z nich chce dělat ještě víc.¹ Proto přicházíme s tímto průvodcem, který má mladé lidi povzbudit, motivovat a inspirovat ke spolupráci na místních pro-klimatických projektech a posílit vztahy v komunitách.

V této příručce jsme sesbírali zkušenosti mladých aktivních lidí, pracovníků a pracovníků s mládeží a facilitujících, které se nám zatím nejlépe osvědčily. Sestavili jsme čtyři kroky, které vás provedou procesem tak, abyste se mohli inspirovat příběhy vašich vrstevnic a vrstevníků, zmapovali svou komunitu, vybrali, naplánovali a realizovali svůj projekt a nakonec ho společně oslavili. Nabízíme vám konkrétní nástroje a aktivity, které rádi používáme ve své praxi a které by mohly být užitečné i pro vás. V závěru publikace přinášíme vybrané informace a zdroje k tématu samotné klimatické změny pro všechny, kdo se potýkají s nedostatkem informací, anebo chtějí do problematiky proniknout hlouběji.

99,9 % světové vědecké komunity se shoduje na tom, že klimatickou změnu akceleruje lidská činnost.^{2 3} Všechna fakta i naše žité zkušenosti, jako jsou vlny veder a extrémní sucha nebo přívalové deště a záplavy, ukazují, že dopady klimatické změny představují velkou globální hrozbu.⁴ A protože postihuje všechny živé bytosti, její řešení musí být kolektivní. Měly by k němu přispět státy, instituce, byznys, kolektivy i místní komunity po celém světě. Měli bychom jednat společně pro klima. Koneckonců, když se navzájem podporujeme, dokážeme víc.

Co můžete od této příručky očekávat?

- Prohloubení dovedností podporujících aktivní zapojení v místních komunitách.
- Praktické tipy pro plánování a vedení vlastního lokálního pro-klimatického projektu.
- Klíčové informace o klimatické změně a o jejím reálném dopadu na naše komunity.
- Příběhy mladých lidí, kteří se už aktivně zapojují.

Posílení osobní odolnosti

- schopnost navazovat a pečovat o zdravé a přátelské mezilidské vztahy
- schopnost obnovovat vnitřní zdroje, ze kterých čerpám aktivní naději, víru (porozumění svým potřebám a emocím)

Kritické a systémové myšlení

- aktivní zájem o dění ve světě
- přemýšlení o budoucnosti
- schopnost (sebe)reflexe

4

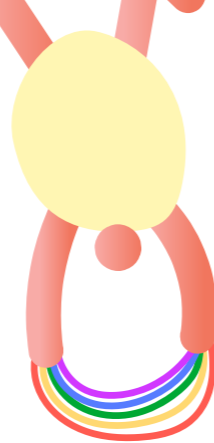
Být součástí autonomních a odolných komunit

- schopnost organizovat se ve prospěch vzájemného učení (skill-sharing) a kolektivního jednání
- schopnost zregenerovat se po náročné události nebo vyčerpávajícím období

Imaginace

- schopnost představivosti

Být součástí místní komunity

- schopnost pojmenovávat a rozvíjet dovednosti, které odpovídají potřebám komunity
- schopnost vytvářet, opečovávat a využívat podpůrnou síť
- schopnost využívat udržitelně lokální zdroje (potravinová soběstačnost, energie atd.)

Spolupráce a soucit, spravedlnost a rovnost

- rozvoj empatie a solidarity
- schopnost otevřené a nenásilné komunikace

Inspirováno⁵

Které dovednosti a kompetence byste chtěli s pomocí této příručky procvičit a zlepšit se v nich? Zamyslete se a vyberte ty, které u sebe chcete rozvíjet. Nalíhajte si na část „Můj osobní záměr“ v kapitole „Aktivity a nástroje“ a inspirujte se!

5

Zeptali jsme se ostatních

Máte pocit, že byste se současnou situací chtěli něco dělat? Zároveň vám v tom brání různé obavy? Tak to nejste vůbec sami. V roce 2021 provedl náš tým průzkum s cílem zjistit, jaké jsou postoje mladých lidí ke změně klimatu a ke klimatickým opatřením.⁶ Zkoumali jsme také, co pomáhá participaci a aktivitě v místních komunitách, a co je naopak brzdí, a to ve třech zemích: Česku, Slovensku a Rakousku. Pojďme se podívat na nejzajímavější zjištění.

1 Většina mladých lidí má pocit, že změna klimatu ovlivňuje jejich každodenní život, a je ochotna změnit svoje jednání a návyky. Podíl popíračů a popíraček klimatické změny nebo těch, kteří nejsou ochotni změnit svůj životní styl, je menší než jedna pětina. To znamená, že tato skupina je sice hlučná, ale ne tak velká. Nedovolte, aby jejich názory přehlušily váš vlastní vnitřní hlas.

2 Naprostá většina mladých lidí ve všech třech zemích věří, že klimatická změna je způsobena člověkem. Stejně tak se většina mladých lidí domnívá, že postupuje rychleji, než jsme očekávali. Proto také souhlasí s tím, že

musíme jednat ihned, jinak se situace dramaticky zhorší. Nezapomínejme, že každá, i nepatrná změna se počítá. Velké změny vždy začínají malými krůčky.

„Pokaždé, když uděláte něco pro lepší svět, ať už pro lidi, zvířata nebo životní prostředí, máte z toho dobrý pocit. A když se cítíte dobře, chcete se cítit ještě lépe. Takže uděláte něco dalšího a inspirujete ostatní kolem sebe, aby se přidali a také přispěli svou troškou do mlýna.“⁷

Jane Goodall

3 Mladé ženy a lidé žijící ve městech nejčastěji uvádí, že dělají pro boj se změnou klimatu vše, co je v jejich silách. Přesto většina z nich přiznává, že by mohla dělat ještě víc. V

Rakousku je podíl mladých lidí, kteří se snaží dělat vše, co mohou, nejvyšší. Dokonce dvakrát vyšší než na Slovensku a v Česku. Když dojde na úroveň znalostí o vybraných klíčových otázkách souvisejících s klimatickou změnou, respondentky* i z Rakouska jsou z těchto tří zemí nejinformovanější. Chceme-li se něco nového naučit nebo něčeho dosáhnout, je naprosto v pořádku si přiznat a přijmout, že každý*á máme jinou výchozí pozici. Měli bychom si pojmenovat svou vlastní úroveň zájmu v tématu, svoje kapacity a možné aktivity v boji proti klimatické změně. Není nutné se srovnávat s ostatními. Naše životní okolnosti a podmínky se zkrátka liší.

4 Mladí lidé se domnívají, že za boj s klimatickou změnou je odpovědný především byznys a průmysl, mezinárodní aktéři, vlády a místní samosprávy. Respondenti*ky z Česka a Slovenska zaujímají spíše pasivní roli, zatímco lidé z Rakouska si přisuzují mnohem aktivnější, ústřední roli v tom, aby přiměli jednat ty, kteří jsou u moci. Je jasné, že klimatická politika se přizpůsobuje hlavně velkým hráčům, jako jsou státy nebo nadnárodní firmy. Je to ale i naše sdílená odpovědnost. Jsme to my, kdo musí vyvíjet tlak, aby vlády

reprezentovaly náš hlas. Budme aktivní součástí komunity, která mění pravidla hry!

5 Mezi tři hlavní důvody, které mladým lidem brání ve snižování uhlíkové stopy, patří nedostatek zdrojů, nedostatečná rozhodovací schopnost a nedostatek příležitostí v místě bydliště. Kromě toho se v Rakousku a Česku zdají být hlavní překážkou i peníze, zatímco na Slovensku navíc chybí dostupné možnosti. Pocit marnosti, nedostatek času a informací a neochota veřejně zaujmout postoj zase omezují mladé lidi v občanské angažovanosti. Často se necháme svázat obecnou představou o mladých lidech, že „na to nemají“ (na jakoukoli změnu nebo dosažení osobního cíle), protože nejsou dost zkušení. To je velmi nešťastné systémové a kolektivní přesvědčení a odráží se i ve výsledku naší studie – mnohé respondentky* i pociťují vztek, strach, bezmoc a smutek. Právě to by nám ale mohlo dodat odvalu: většina mladých lidí není vůči klimatické změně lhostejná. Tak se do toho pojďme společně opřít a zároveň se dobře pobavit!

¹ Green Foundation, NESEHNUTÍ, Jane Goodall Institute Austria, Rada mládeže Slovensko. (2022). *Together for the Climate. Baseline Study, Final Report*. https://acttogether.eu/wp-content/uploads/2023/05/Together_for_the_Climate_-_Baseline_study_report.pdf. [24-01-2023].

² Mark Lynas et al. (2021). *Greater than 99% consensus on human caused climate change in the peer-reviewed scientific literature*. Environmental Research Letters. 16(11). Dostupné z: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1748-9326/ac2966/pdf>. [24-01-2023].

³ Neukom, R., Steiger, N., Gómez-Navarro, J.J. et al. (2019). *No evidence for globally coherent warm and cold periods over the preindustrial Common Era*. Nature. 571. 550–554. Dostupné z: <https://doi.org/10.1038/s41586-019-1401-2>. [24-01-2023].

⁴ European Environmental Agency. (2021, 28.6.). *Climate change impacts in Europe's regions*. EEA. Europa.eu. Dostupné z: <https://www.eea.europa.eu/signals/signals-2018-content-list/infographic/climate-change-impacts-in-europe/view>. [24-01-2023].

⁵ Inspirováno: Hroudová, Z. (2021). *Kompetence pro kolaps*. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference o vzdělávání a odborné přípravě: Volmutová, T. (Ed.) *Jak vzdělávat o klimatické krizi. Je změna možná?* Brno: NaZemi. (s. 30-32). ISBN 978-80-88150-49-7. Dostupné z: https://nazemi.cz/wp-content/uploads/2021/03/sbornik_os_2021_je_zmena_mozna.pdf. [24-01-2023].

⁶ Rada mládeže Slovensko, Green Foundation, NESEHNUTÍ, Jane Goodall Institute Austria. (2022). *Together for the Climate. Baseline Study, Final Report*. https://acttogether.eu/wp-content/uploads/2023/05/Together_for_the_Climate_-_Baseline_study_report.pdf. [24-01-2023].

⁷ Jane Goodall Institute Austria [@jgiaustria]. (2023, 18.1.). *Aktiv werden und inspirieren - Dr. Jane Goodall* [Video - Shorts]. Youtube. <https://www.youtube.com/shorts/CPXUTUkXtso>. [24-01-2023].

Kapitola 1: Čtyři kroky k akci

Roots & Shoots – Co že to, prosím? :)

Abyste byli aktivní, vaše činnost měla co největší dopad, a ještě vás to bavilo, chceme vás pozvat do globálního komunitního akčního programu Roots & Shoots¹ (R&S). Tento program si klade za cíl dělat svět lepším místem pro lidi, zvířata i životní prostředí. V R&S jde o plánování a realizaci projektů ve vašem okolí, které si společně vyberete.

Program vytvořila před více než třiceti lety doktorka Jane Goodall, britská behaviorální vědkyně a ekologická aktivistka, která se proslavila průkopnickým výzkumem podobností šimpanzů s námi lidmi. Do R&S jsou zapojeny desítky tisíc aktivních lidí ve více než šedesáti zemích světa.

Myšlenku, která stojí za názvem Roots & Shoots, vysvětluje doktorka Goodall takto:

Kořeny se plazí všude pod zemí a tvoří pevnou půdu, zatímco výhonky klíčících rostlin se zdají být velmi křehké. Nicméně aby se dostaly na světlo, dokážou se prorazit i zdi. Představte si, že tyto zdi jsou všechny problémy, které jsme na planetě zapříčinili. Stovky a tisíce

mladých lidí na celém světě je mohou prorazit, aby se svět stal lepším místem.

Chcete se zapojit a stát se součástí sítě R&S? Jdeme na to!

Přístup Roots & Shoots

R&S nabízí příležitost porozumět výzvám ve vašem bezprostředním okolí (ve vaší komunitě, ve vašem městě, ve vašem okrese) a aktivně přispět k jejich řešení.

Najděte si podobně smýšlející lidi a vytvořte skupinu, aby vaše nápady měly větší dopad. Nebojte se, nejste sami. Mnoho dalších lidí cítí tu stejnou potřebu něco udělat. Realizovat projekt společně s ostatními někdy vyžaduje trpělivost a pevné nervy, zároveň ale spolupráce a možnost pozitivně ovlivňovat své okolí určitě není nuda. Každý*á může přispět tím, v čem vyniká, a vzájemně se tak můžeme podporovat a učit se od sebe. Přístup R&S můžete samozřejmě využít i k tomu, abyste projekt realizovali sami, individuálně podle svých vlastních představ.

Jak najít skupinu?

Možná mezi svými kamarády a kamarádkami máte někoho, kdo by se rád zapojil*a. Pokud ne, nevadí!

Jste-li v Rakousku, stačí napsat na adresu Jane Goodall Institute - Austria:

rootsandshoots@janegoodall.at a my vám pomůžeme najít další podobně smýšlející lidi.

Žijete-li v Česku, kontaktujte organizaci NESEHNUTÍ na adrese brno@nesehnuti.cz.

A pokud jste ze Slovenska, kontaktujte organizaci Green Foundation na adrese info@greenfoundation.eu.

Můžete se také mrknout do následující kapitoly, kde najdete další kolektivy působící v oblasti ochrany klimatu ve střední Evropě.

Stručný přehled čtyř kroků:

1. Inspirujte se!

Už teď se statisíce mladých lidí aktivně podílí na tom, aby se svět stal lepším místem. Inspirujte se projekty a nápady ostatních.

2. Od nápadu ke konkrétnímu projektu!

Druhým krokem je analýza a lepší porozumění vašemu nejbližšímu okolí, abyste rozpoznali výzvy, ale také našli případná řešení. Tento proces nazýváme komunitní mapování, protože místní podmínky v rámci komunity jsou znázorněny na přehledové „mapě“, která vám pomůže objevit oblasti, kde chcete něco změnit.

3. Pusťte se do toho naplno!

Pomocí přehledové mapy jste identifikovali výzvy a řešení. Nyní jde o to rozhodnout se pro jedno z těchto řešení, stanovit si cíl, definovat důležité kroky projektu a také si rozdělit role. A samozřejmě začít s realizací.

4. A je to! Ohlédněte se, zhodnoťte projekt a oslavte úspěch!

Jakmile dosáhnete svého cíle, zamyslete se nad změnami, které jste ve svém prostředí provedli. Zjistěte, co se v průběhu osvědčilo a co byste rádi udělali jinak u případných budoucích projektů. Stejně tak důležité je ovšem ocenit i to, čeho jste dosáhli, a oslavit svůj společný úspěch. Díky vašemu projektu jste něco změnili!

Krok 1: Inspirujte se!

Zjistěte, na čem už pracují vaše kamarádky a kamarádi. Nechte se inspirovat a motivovat příběhy a aktivitami dalších mladých lidí.

Udržitelný Palacký a Okrašlovací spolek

Studující v Česku se k tématu ochrany klimatu začali sdružovat v univerzitních spolcích. Na Univerzitě Palackého v Olomouci působí spolek Udržitelný Palacký. Jeho členové a členky společně zrealizovali několik projektů, mezi něž patří komunitní zahrada Václavka, takzvaný free shop, kam lze přinést nepotřebné věci a odnést si naopak to, co se vám hodí, a platforma pro sdílení potravin FreeFood UPOL. „To, že ve spolku cítíme vzájemnou podporu a vidíme, že tato témata zajímají i naše spolužáky a spolužačky, nám pomáhá se vypořádávat s klimatickou úzkostí,“ říká členka iniciativy Veronika Miklíková.

Většina aktivit spolku se zaměřuje na změny směrem k udržitelnějšímu životnímu stylu, které mají dopad i na klima: „Náš free shop a online platforma pro sdílení potravin pomáhají studentstvu neplýtvat

cennými zdroji. Místo toho, aby věci končily na skládce, je mohou zdarma získat noví majitelé nebo majitelky a emise vzniklé jejich výrobou tak nebyly zbytečné.“

Podobnou činnost vyvíjí i Okrašlovací spolek při Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Spolek se věnuje nejen podpoře komunitního života na škole a myšlenkám alternativní ekonomiky, které šíří prostřednictvím bytových seminářů, pořádáním swapů nebo free shopu. Jeho členové a členky zorganizovali také společný zájezd do Německa na protest Ende Gelände² proti těžbě uhlí. I podle Veroniky z Udržitelného Palackého je v současné fázi krize důležité vyjádřit svůj postoj také na demonstracích a v demokratických volbách.

A co vzkazuje členstvo Okrašlovacího spolku všem, kdo uvažují o založení podobného uskupení? „Především se toho nebojte!“

Limity jsme my

Pro-klimatické aktivity v Česku mohou mít i více neoficiální a undergroundový charakter. Skupina mladých českých aktivistů a aktivistek se inspirovala aktivitami Ende Gelände a společně se studentstvem se začali organizovat a založili nehierarchické hnutí za klimatickou spravedlnost³ s názvem **Limity jsme my** (LJM). Jejich cíl? Ukončit éru fosilních paliv.

V roce 2015 prolomila česká vláda limity těžby uhlí v severních Čechách, což bylo obzvláště alarmující

vzhledem k tomu, že těžba a spalování uhlí přispívají v Česku ke klimatické změně nejvíce. Přesto to hnutí dokázalo využít jako příležitost a podobně jako jiné aktivistické kolektivy ze všech koutů světa se i LJM zrodily v reakci na nepříznivé okolnosti.

V roce 2017 se k hnutí připojili další aktivisté, aktivistky a občanstvo, aby společně zablokovali rypadla v dole Bílina na severu Čech, a zastavili tak těžbu. V českém kontextu se jednalo o první přímou akci tohoto druhu. Tento akt nenásilné občanské neposlušnosti od té doby přitáhl stovky lidí všech věkových kategorií z celého Česka. Do roku 2020 organizovaly LJM každoročně klimakemp, který tvořila letní škola klimatické spravedlnosti a akční víkend věnovaný přímé akci v místech spojených s těžbou a spalováním uhlí. V roce 2022 hnutí své aktivity obnovilo, aby poukázalo na kontroverze v procesu transformace energetického sektoru.

Kromě klimakempu a přímých akcí nabízejí LJM workshopy o tom, jak se organizovat, demonstrovat, lobbovat a rozšiřují povědomí o právních otázkách spojených s ochranou klimatu. Pořádají také klimatické cyklojízdy v regionech postižených těžbou uhlí s důrazem na budování vztahů s místními komunitami.⁴

Mladé ambasadorky a ambasadoři pro klima

Slovenský program pro mladé lídry a lídryně – Ambasádori klímy – poskytuje absolventstvu programu Roots & Shoots (a případně dalším mladým lidem s podobnými zkušenostmi) příležitost dále se rozvíjet a realizovat vlastní nápady na komunitní projekty v oblasti udržitelného rozvoje. V této části si představíme dva příklady úspěšné praxe:

Juraj Lubik je jeden z neaktivnějších mladých lidí, které můžete potkat. Jeho zájem o ochranu životního prostředí ho přivedl do vzdělávacího programu Ambasádori klímy, kde založil podcast o klimatické krizi⁵ a jejich řešeních.

V pořadu pojmenovaném Všetci tu umrieme se Juraj věnuje zvyšování povědomí veřejnosti o environmentálních a ekologických tématech. Cílem je informovat o dopadech klimatických změn z ekologického i socioekonomického hlediska. Podcast se zaměřuje především na mladé posluchačstvo, epizody jsou však dostupné široké veřejnosti, aby měli všichni přístup k informacím a mohli se tak stát aktéry*kami změn.

Studentky Patrícia Králová a Barbora Garguláková si zase založily instagramový profil [@klimejzle](#), kde sdílejí příspěvky o klimatu. Doposud se věnovaly hlavně tématu fosilních paliv a dopadu jejich spalování. Jejich aktivity si všimlo i hnutí Klíma ťa potrebuje, které Patrícii a Barboru oslovilo. Tak započala spolupráce na sdílených příspěvcích. Díky

této zkušenosti už obě získaly mnoho užitečného know-how i nových kontaktů.

Součástí jejich projektu je také literatura, ať už samotné čtení knih, jejich recenze či sdílení knižních tipů s ostatními. Ambasadorkám se dokonce podařilo zapojit i místní knihovnu, v níž usilují o vytvoření klimatické sekce. Ukázalo se, že knihovnice a knihovníci nemají dostatečné znalosti o změně klimatu a často nevědí, které knihy k tématu nabídnout. Patrícia a Barbora by proto rády vybudovaly toto speciální oddělení, aby každý, kdo přijde do knihovny, věděl, kde knihy o klimatické změně najít. Jak řekla Patrícia: „Co je důležité zmínit, že občas si knížku o klimatu půjčí někdo, kdo se o tuhle problematiku předtím moc nezajímal. Po přečtení knihy se o ní ale začne učit s entuziasmem a motivací.“

Mechové graffiti – skvělá kombinace přírody, umění a poselství

Věděli jste, že v Rakousku je každý den zastavěno území o velikosti dvaceti fotbalových hřišť? Půda přitom patří k největším zásobárnám uhlíku na světě. Zastavování půdy navíc přispívá k vzniku

záplav a tepelných ostrovů a vede ke ztrátě biodiverzity.

Skupina vídeňských studentek a studentů se proto rozhodla zvýšit povědomí o tomto problému a také podpořit ozeleňování veřejného prostoru. Při výběru lokality a nástrojů pro svůj projekt se řídili následujícími kritérii: velmi frekventované místo, relativně rychlá doba realizace a inovativní design. A právě tak se zrodil nápad na mechové graffiti na Dunajském kanálu v centru Vídně.

Po důkladné plánovací fázi byla skupina připravena k akci. Bylo důležité vybrat vhodnou legální graffiti plochu s možností dobrého uchycení dřevěné desky, na které je umístěno mechové graffiti, tak aby nedošlo k poškození zdi. Během několikahodinové realizace se nejprve nabílila zeď, poté se na dřevěnou podkladovou desku nalepily v lese nasbírané mechové polštářky a deska se pověsila na zeď. Okolí mechového graffiti ještě doplnily patřičné nasprejované slogany.

Uprostřed stěny byl ze zeleného mechu velkým písmem vytvořen nápis „BETON“. Použitý protiklad měl upoutat pozornost kolemjdoucích a okolní slogany podnítit další diskusi o problematice zastavování půdy.

Během tvůrčího procesu přitahovala skupinka pozornost kolemjdoucích, kteří vyzvídali, co a proč zde vzniká.

Vzhledem k tomu, že na tak frekventovaném místě nelze předpokládat dlouhou životnost díla, studentstvo si celý proces nafotilo i **natočilo**. Následně vytvořili blog, kde hodlají sdílet další informace o zastavování půdy, DIY (do-it-yourself) návody na mechové graffiti a své zkušenosti z projektu. V současné době je blog stále v procesu vzniku, ale už teď se na něj můžete **podívat**.

Projekt měl velký úspěch a pozitivní ohlasy veřejnosti skupinku povzbudily k dalším podobným realizacím.

Krok 2: Od nápadu ke konkrétnímu projektu

Druhý krok spočívá v kritickém pozorování a lepším pochopení vašeho bezprostředního okolí – vaší čtvrti nebo komunity. Metoda, kterou k tomu navrhujeme, se nazývá mapování komunity. Jedná se o grafické zachycení místních podmínek do mapy, díky čemuž snadněji rozpoznáte zvláštnosti, ale také problémy či výzvy ve svém okolí. Prostřed-

nictvím mapování můžete zjistit, kde a v jaké podobě by měla smysl nějaká akce, a získat základ svého projektového záměru.

Zjistěte si informace o lokalitě, která vás zajímá. Hledejte na internetu i v médiích, ale vybrané místo také prozkoumejte na vlastní oči. Pozorujte okolí, všimněte si detailů, zapojte i další smysly a mluvte s lidmi, kteří tam žijí nebo pracují. Zjištěné informace si zaznamenávejte a následně je zanepte do své mapy. Poté zapojte skupinovou představitivost a kreativitu a přemýšlejte společně o tom, co by se mohlo stát, aby byla vaše komunita odolnější vůči klimatické změně, anebo jak zmírňovat její dopady.

Pokud chcete metodu prozkoumat podrobněji, přejděte na kapitulu „Aktivity a nástroje“, kde ji najdete popsanou krok za krokem.

Co je to komunita?

Co pro vás znamená „komunita“? Je důležité, abyste se jako skupina shodli na tom, kdo je vaše komunita, protože to bude hlavní součást vašeho projektu. Zde je několik otázek, které můžete společně prodiskutovat:

- Co je to komunita? Jaké různé komunity znáte?
- Co tvoří komunitu? Jaké jsou jejich charakteristiky?
- Jaké různé skupiny tvoří komunitu ve vašem městě, čtvrti nebo vesnici?
- Jakým způsobem jsou vámi pojmenované komunity začleněny do životního prostředí nebo ekosystému? Jak je komunita ovlivněna životním prostředím? A jak ona ovlivňuje životní prostředí?

Mluvíme-li o místech, kde žijeme my – lidé, komunity bývají běžně vnímány antropocentricky – právě jako skupiny lidí. Může jít o skupinu, kterou spojují společné zájmy (psi, zahrádkaření apod.), hodnoty (vegetariánské stravování, aktivismus) nebo náboženské přesvědčení (křesťanství, buddhismus), nebo může zahrnovat obyvatelstvo určitého místa – regionu, města či obce.

Jsme zvyklí jasně rozlišovat mezi městem a přírodou. Ale když se rozhlédnete kolem sebe, pravděpodobně uvidíte i nějaké rostliny. Proletěl kolem vás holub? Zahlédli jste večer netopýra? Možná jste ve sklepě potkali myš. Jsou tyto bytosti také součástí vaší komunity, nebo ne?

Pokud chcete, aby váš projekt přinesl prospěch co největšímu počtu bytostí a nikomu neublížil, je dobré přemýšlet o komunitě v širším slova smyslu. Můžeme se inspirovat konceptem „more-than-human“⁶ (více než člověk), který právě zdůrazňuje přítomnost mimolidského života v „našem“ prostředí. Zkuste si všimnout přírody ve městech a vztahů mezi lidmi a dalšími entitami, mezi rostlinami a prostředím a podobně.

Stejně tak se ale snažte být citliví k různým skupinám obyvatelstva. Komunita, ve které budete svůj projekt realizovat, je samozřejmě ohraničená a nezahrnuje úplně všechny živé bytosti na světě. V rámci vybrané lokality však nezapomínejte na zranitelné nebo vyloučené skupiny lidí. I oni jsou součástí komunity, mají specifické potřeby a váš projekt může zlepšit život i jim.

Krok 3: Pust'te se do toho naplno!

1. Vytvořte projekt

Po zhodnocení situace ve vaší komunitě by vaše skupina měla mít již několik nápadů na potenciální projekty na ochranu klimatu. Teď nastal ten správný

čas dát všechny nápady na papír a mít je pohromadě před sebou:

- Zapište si všechny problémy zjištěné pomocí mapování.
- Diskutujte o příčinách různých problémů. Které jsou ty klíčové?
- Shromážděte nápady, které řeší nebo přispívají k řešení těchto problémů, a zapište si je. Snažte se být co nejvíce konkrétní, aby byly všechny nápady srozumitelné všem z vaší skupiny.
- Nápadům se obvykle meze nekladou. Může to být něco, co chcete opravdu dělat, co vás opravdu baví, ale nezapomínejte, že projekty by také měly odpovídat schopnostem, kapacitám, dovednostem a preferencím vaší skupiny.

2. Vyberte si svůj projekt

Teď je podstatné se rozhodnout, který z nápadů chcete skutečně realizovat. K rozhodování můžete použít metodu konsensu. Konsensus neznamená kompromis nebo jednohlasné rozhodnutí. Záměrem je spojení těch nejlepších nápadů všech členů a

členek skupiny s jejich nejdůležitějšími potřebami či zájmy. Tento proces často vede k překvapivým a kreativním řešením, která jsou inspirativní jak pro jednotlivkyně*ce, tak pro skupinu jako celek. Můžete si však říct, že je pro vás vhodnější metoda hlasování. V kapitole „Aktivity a nástroje“ se dozvíte více o obou rozhodovacích metodách včetně postupu krok za krokem.

Jupí! Jakmile jste vybrali svůj projekt, můžete začít plánovat.

3. Naplánujte svůj projekt

CO?

Definujte si cíle

Cíle popisují konečný stav, kterého chceme dosáhnout, a tím také nastavují naše směřování. Z jejich formulace by mělo jednoznačně vyplývat, zda jsme cíle dosáhli či nikoliv. V náročných momentech nám také pomáhají si připomenout, čeho si přejeme dosáhnout, abychom se nenechali rozptýlit výzvami, které se průběžně objeví. Je užitečné přemýšlet jak o krátkodobých, tak i dlouhodobých cílech. Krátkodobým cílem může být třeba uspořádání přednášky na univerzitě na téma

zeleně ve veřejném prostoru. Dlouhodobým cílem by pak mohlo být proškolení určitého počtu studujících o významu zeleně ve veřejném prostoru nebo zvýšit v příštím roce počet zelených ploch ve školním kampusu o 20 %, a tím snížit extrémní letní vedra.

Hned na začátku projektu si společně sedněte a dejte si čas na rozhodnutí, jaká kritéria chcete použít pro hodnocení projektu na jeho konci. Kvantitativní ukazatele jsou užitečné (například jeden workshop, 20% nárůst zelených ploch), protože jsou měřitelné, ale nezapomenejte, že je stejně důležité celý proces společně se skupinou reflektovat a mluvit o tom, co jste se naučili, zda vás práce na něm bavila a podobně. Pro hodnocení můžete použít i kvalitativní kritéria. Kupříkladu můžete provést průzkum před projektem a po něm, abyste zjistili, zda se změnilo povědomí o dotčeném tématu.

JAK?

Zamyslete se nad tím, jak můžete těchto cílů dosáhnout a co je pro to nutné udělat

Jaké informace nebo povolení potřebujete? Kdo může být důležitým kontaktem? Jakými schopnostmi a dovednostmi oplývá členstvo skupiny? Kdo další

by mohl být důležitou pomocí mimo tým? Jaké materiály je potřeba sehnat? Budete potřebovat nějaké peníze? Kolik? Udělejte si seznam všeho, co je potřeba. Nezapomeňte, že mnoho firem a organizací vás rádo podpoří, ať už informacemi či materiálními dary, a mnoho místních vám rádo pomůže s konkrétními kroky. Zkuste kontaktovat co nejvíce sponzorek a sponzorů, odbornictva a kohokoliv dalšího, kdo může být potenciálně nápomocný*á. Někdy může být také užitečné navázat kontakt s úřady, které vám mohou pomoci prakticky, finančně nebo radou.

KDE?

Hledejte ideální, ale také alternativní místo

Pomocí následujícího checklistu se můžete ujistit, že je místo vhodné a dostupné:

- Máme povolení od majitele objektu (pokud chcete využít veřejný majetek, potřebujete povolení městské části nebo města či obce). / Máme rezervovaný prostor.
- Prostor je dostatečně velký pro všechny lidi, které očekáváme.
- Místo je přístupné všem, včetně osob se sníženou pohyblivostí nebo starších osob.

- Ostatní členové a členky projektu a hostky a hosté mají možnost cestovat na místo projektu a zpět.
- Rodičům lze nabídnout možnost hlídání dětí (v případě potřeby).
- Místo má dostatek denního světla a čerstvého vzduchu, je dostatečně vytápěné, ale ne příliš na práci nebo soustředění, je zde kam se schovat v případě deště nebo vysokých teplot.
- Prostor je možné přizpůsobit formátu tak, jak potřebujeme (sezení u stolu, sezení v kruhu a podobně), a činností, které plánujeme dělat (hraní, promítání, poslech, tanec, práce...).
- K dispozici je veškeré potřebné technické a materiální vybavení (elektřina, projektor, mikrofon, toalety, možnost přípravy občerstvení atd.).
- Naše činnost nepoškodí žádné cenné přírodní prostředí ani neublíží jiným druhům nebo zranitelným lidem.

KDY?

Naplánujte si časovou osu projektu

Vytvořte si časovou osu důležitých milníků – důležitých událostí nebo rozhodujících momentů, a zaznačte si jejich data. Hned na začátku si promyslete, kdy by měl projekt pravděpodobně skončit, a

nezapomeňte ani na datum oslavy. Jednotlivé fáze projektu mezi milníky si pojmenujte a definujte si, co je třeba během každé jedné z nich udělat. Myslete také na další termíny a období, kdy víte, že nebudete moci na projektu pracovat (svátky/prázdniny, zkoušky ve škole apod.). Je důležité, aby tento společný harmonogram měl k dispozici celý tým.

KDO?

Rozdělte si spravedlivě role a úkoly ve skupině

Nejprve si však definujte jednotlivé oblasti aktivit. Pro inspiraci můžete využít následující seznam. Společně e rozhodněte, jakým způsobem na nich budete pracovat, aby v projektu vše dobře fungovalo.

- **Koordinace:** vytvořte přehled o jednotlivých oblastech odpovědnosti a o celém projektu.
- **Fundraising:** přemýšlejte o kampaních na získání peněz, hledejte možné sponzory*ky a dávejte pozor na finanční stránku projektu.
- **Správa materiálů:** určete si způsob, jak shromažďovat a spravovat materiály.
- **Externí komunikace:** prezentujte projekt navenek a komunikujte se sponzory*kami a médii.

- **Interní komunikace:** ujišťujte se, že komunikace uvnitř skupiny probíhá hladce a s respektem a že příležitosti k osobní i online komunikaci jsou pro všechny dostatečné a jasně nastavené.
- **Shromažďování dat:** sledujte získávané informace, mapy, harmonogramy atd.
- **Foto/video:** dokumentujte svůj projekt a pořizujte fotky a videa, které lze použít pro propagaci projektu.

Při rozdělování konkrétních úkolů myslete na to, aby nikdo nedělal nic, co ho*ji opravdu nebaví. Berte v potaz schopnosti a silné stránky všech v kolektivu. Samozřejmě se může také stát, že se někdo bude chtít zhostit úkolu, který je pro něj*ni nový a představuje výzvu. Abyste své výchozí pozice lépe zvědomili, můžete využít aktivitu „Můj osobní záměr“ v kapitole „Aktivity a nástroje“. Čas investovaný do vašeho projektu byste si mezi sebe měli rozdělit spravedlivě a také zohlednit schopnosti a potřeby každé členky a člena skupiny. Pečujte o sebe navzájem a pomáhejte si, pokud je někdo z týmu ve stresu nebo se necítí dobře.

4. Od plánů k realizaci

Důležité tipy pro úspěšnou realizaci!

- Informujte o svých plánech odpovědné orgány obce/města a požádejte je o zpětnou vazbu, povolení nebo radu.
- Zajistěte si všechna další případná povolení potřebná k realizaci projektu (např. povolení k využití soukromého pozemku či majetku).
- Přizvěte i další osoby z vaší komunity, aby se kreativně zapojily se svými talenty do vznikajícího projektu. Může to být formou přímé fyzické pomoci, jako je manuální práce; poskytnutím přístupu k informacím či prostorům pro setkávání komunity (knihovna); věcnými dary (místní firmy) nebo finančními prostředky (jednotlivci*kyně).
- Najděte si organizaci, jejíž poslání ladí s vaším projektem.
- Než si začnete vyměňovat nápady s potenciálními partnery*kami projektu, udělejte si vlastní rešerši a připravte praktická řešení.

Komunikační checklist

Než začnete svůj projekt komunikovat do světa, sedněte si ve skupině a zkuste si promyslet, kdo a co by měl vědět o vašem projektu a jaké nástroje budete potřebovat, abyste tyto lidi dokázali co nejlépe oslovit. Zde je několik inspirací:

- Vytvořte stránku/profil na sociálních sítích, kde budete zveřejňovat důležité informace o projektu a sdílet fotografie a videa zachycující celý proces.
- Vytvořte informační leták, který můžete zaslat potenciálním partnerům a partnerkám projektu, místním úřadům a podporovatel-kám*ům.
- Namísto oslovování jednotlivých organizací, institucí, firem nebo zástupců a zástupkyň aktivní veřejnosti je možné také uspořádat veřejnou událost (komunitní setkání), na kterou pozvete všechny relevantní strany (např. v místní knihovně nebo na jiném místě setkání).

POMOC! CO TEĎ?

Komplikace!

Téměř v každém projektu se objevují výzvy, problémy a neplánované změny. To samo o sobě není špatně. Důležité je se na takové situace dopředu připravit a vědět, co se může stát a jak se s tím vypořádat. Ukazuje se, že je užitečné mít časovou rezervu. Někdy se prostě věci nedají uspěchat. Poté, co v týmu nebo během projektu nastala obtížná situace, chvíli se nad ní společně zamyslete, ať se z ní můžete do budoucna poučit:

- Proč pro mě byla situace obtížná?
- Co mohlo fungovat jinak? Jak?
- Co jsem se z této situace dozvěděl*a o sobě, o týmu, o našem projektu?

Pečujte o sebe i o ostatní

Vzájemná péče v rámci skupiny a péče o sebe sama jsou skutečně důležitými aspekty udržitelného, zdravého (a dlouhodobého) aktivismu. Kráčet krok za krokem k vaší vizi spravedlivějšího a solidárnějšího světa vyžaduje velkou dávku odvahy, odhodlání i energie. A přestože je kolektivní akce především posilující a osvobozující, mohou nastat

okamžiky, které budou mít negativní dopad na váš psychický stav. V extrémních případech to může vést až k vyhoření. Ale tomu se dá naštěstí předejít.

Snažte se od samého začátku projektu budovat upřímné a otevřené vztahy a pracujte na tom, abyste měli prostor pro sdílení pocitů, i když půjde o emoce, jako jsou strach, smutek nebo úzkost. Pokud existují činnosti nebo situace, které vám způsobují diskomfort, naučte se je rozeznat, aby vám ostatní mohli pomoci a vám se ulevilo – a naopak. Někdy může být jednodušší začít přemýšlením nebo sdílením ve dvojicích a poté se podělit s celou skupinou. Tip, jak na to, najdete v aktivitách nazvaných „Rozpoznejte své pocity“ a „Dyády“ v kapitole „Aktivity a nástroje“.

Také nikdy nezapomínejte na to, že stres není rysem určité situace, ale je reakcí jednotlivce*kyně (i když ne vědomě zvolenou). To znamená, že každý člen a každá členka vaší skupiny bude konkrétní situaci vnímat svým specifickým způsobem. Zdržte se proto odsuzování a místo toho nabídněte své empatické já. Obecně může být pro pochopení vlastních emocí i pro vcítění se do druhých užitečná metoda zvaná nenásilná komunikace.⁷

Pamatujte si, že součástí vašeho projektu je společná oslava, ale také vzájemná podpora v momentech, kdy se věci nedaří podle plánu. Nebojte se společně projekt přenastavit, upravit harmonogram nebo přehodnotit své požadavky. Netlačte na efektivitu a výkonnost za cenu vlastní pohody a radosti ze společné práce. Cesta, na kterou jste se vydali, může být důležitější než samotný cíl, proto by byla škoda si ji neužít.

Důležité je také pečovat o sebe. Abyste na projekt měli dost sil, věnujte čas také odpočinku, pohybu, svým přátelům a dalším koníčkům – jednoduše obnovujte své vnitřní zdroje.⁸ Dobře jezte a dostatečně spěte. Mnoha lidem také pomáhá meditace. Nebojte se říci ne činností, které nechcete dělat. A především, kdykoli se budete cítit zahlcení, ať už aktivitami či emocemi, obraťte se na člověka, kterému důvěřujete, a svěřte se mu*jí.^{9 10}

Krok 4: A je to! Ohlédněte se, zhodnoťte projekt a oslavte úspěch!

Reflexe

Co jste se během projektu naučili pro sebe a jako skupina? Společné skupinové sdílení v kruhu je jedním ze způsobů, jak můžete reflektovat vaši spolupráci a zapojení se do projektu. Můžete také sdílet ve dvojicích a poté se podělit o nejdůležitější výstupy s ostatními. Pokud máte rádi kreativnější přístupy, zkuste do reflexe zařadit kreslení, volné psaní, krátké básně nebo se projeďte fyzicky, tancem nebo třeba živými sochami. V průběhu projektu můžete také psát blog nebo pořizovat fotografie a na konci tyto materiály použít k vybavení si vzpomínek.

Zde je několik otázek, které vám mohou pomoci v procesu reflexe:

- Když se ohlédnou za naším projektem, jaké jsem měl*a pocity? Jaké to pro mě bylo?
- Co se stalo během projektu? Co jsme společně zažili, vytvořili a udělali?

- Které momenty, situace, úkoly atd. jsem si obzvlášť užil*a či neužil*a? A proč?
- S jakými problémy se skupina setkala? Jak se nám je podařilo vyřešit?
- Kdy skupina nejlépe spolupracovala?
- Čeho si na skupině a projektu cením nejvíce?
- Co jsem se z projektu naučil*a? Co si z něj odnáším?

Zhodnocení

Na konci projektu se zamyslete nad jeho dopadem na lidi, zvířata a životní prostředí. Lze pozorovat nějaké nezamýšlené pozitivní vlivy? Jak na projekt reagovala komunita?

Na začátku projektu jste zvolili kritéria, podle kterých jste chtěli stanovit, zda byl projekt úspěšný. Na konci projektu je užitečné porovnat dosažené milníky s cíli a plánovaným časovým harmonogramem.

Vytvořte si novou přehledovou mapu

U některých projektů může být po jejich skončení užitečné vytvořit novou přehledovou mapu. Vraťte se k původním pozorováním a porovnejte je se změnami, které jste v komunitě provedli.

Vytvořte anketu pro vaši komunitu

Dalším skvělým způsobem, jak zjistit dopad vašeho projektu, je provést průzkum. Je jen na vás, jak podrobný nebo hloubkový bude. Možná se rozhodnete uskutečnit nějakou formu šetření před realizací projektu i po ní. Tímto způsobem lze zjistit, zda si místní obyvatelstvo uvědomuje změnu, která nastala.

Oslava

Teď přichází na řadu společná oslava vašeho úspěchu! Tím, že ukážete, kolik práce jste dohromady udělali, máte příležitost podělit se s komunitou i o své osobní úspěchy a zamyslet se nad cestou, kterou jste urazili. Existuje mnoho různých způsobů, jak oslavit úspěšný projekt:

Oslavujte s lidmi kolem sebe

Skvělým způsobem, jak do oslav zapojit i své okolí (přátele, spolužačky a spolužáky, rodiče, učitele*ky, profesorky*y, spoluobčany*ky a další), je uspořádání akce. Ta může být tak velká nebo malá, jak to situace dovolí. Součástí oslavy může být i prezentace vašeho projektu veřejnosti. V každém případě by měli být pozváni všichni, kdo k jeho realizaci pozitivně přispěli.

Oslavujte virtuálně

Pokud se rozhodnete pro virtuální oslavu, využijte skvělé možnosti online světa se o svůj příběh podělit s širokou komunitou. Zároveň to může být příležitost, jak pokračovat v šíření svého poselství i po skončení projektu.

Virtuální oslava může mít různé podoby:

- Staňte se virtuálním hostitelem či hostitelkou: prostřednictvím online platforem se můžete snadno spojit jako skupina, ať jste kdekoli, a společně oslavit úspěch svého projektu.
- Založte si sdílené album: všichni z týmu mohou pomocí videí nebo online prezentace ukládat a sdílet fotky, obrázky, data, vaši mapu a cokoli dalšího, co se vaší skupině zdá důležité.

¹ V překladu kořeny a výhonky.

² Německé hnutí za klimatickou spravedlnost Ende Gelände věří, že „čím více nás je, tím větší sílu ke změně máme“. Tato skupina mladých lidí se dala dohromady v roce 2015 v reakci na přetrvávající těžbu uhlí v Německu. Ende Gelände se zaměřuje na občanskou neposlušnost a nenásilné přímé akce v uhelných dolech s cílem zvýšit povědomí o klimatické spravedlnosti.

³ Pojem „klimatická spravedlnost“ souvisí s otázkami lidských práv a odkazuje na skutečnost, že občané a občanky všech zemí a sociálních skupin nemají na klimatické změně způsobené člověkem stejný podíl. Cílem klimatické spravedlnosti je tedy zohlednit sociální otázky při řešení změny klimatu, a to jak ve vztahu k přímým dopadům klimatické změny, tak ve vztahu k politikám zmírňování (mitigace) dopadů.

⁴ Jak vypadají klimakempy? Podívejte se na video z ročníku 2017: [Klimakemp Limity jsme my 2017](#).

⁵ Termín „klimatická krize“ popisuje dopady změny klimatu na společnost a zdůrazňuje naléhavost, kterou klimatická změna představuje pro lidstvo, komunity/společenství i jednotlivce* kyně. Tento termín není vědecký, ale často se s ním setkáváte v mediálních textech nebo v environmentálních hnutích a aktivistických skupinách.

⁶ Více informací o tomto konceptu najdete v knize Cecily Maller *Healthy Urban Environments: More-than-Human Theories* z roku 2018.

⁷ Stručný přehled konceptu nenásilné komunikace (nonviolent communication – NVC) najdete v tomto [videu](#). Další informace o tématu naleznete např. v knize *Nenasilná komunikace* od Marshalla Rosenberga, zakladatele NVC.

⁸ V knize *Aktivní naděje* od Joanny Macy a Chrise Johnstona najdete konkrétní nástroje, které vám pomohou cítit radost a naději, když čelíte „chaosu, ve kterém se nacházíme“, jak stav nazývá autorství knihy. Podívejte se na stránky www.activehope.info.

⁹ Cox, L. (2011) *How do we keep going? Activist burnout and personal sustainability in social movements*. Into-ebooks (<http://into-ebooks.com>), Helsinky. Dostupné z: https://mural.maynoothuniversity.ie/2815/1/LC_How_do_we_keep_going.pdf.

¹⁰ Další informace o udržitelném aktivismu a prevenci vyhoření najdete v práci [Laurence Cox](#), nebo v zinech *Hell Yeah Self Care* a *Staying With Your Feelings* od Meg-John Barker, kde najdete i konkrétní tipy a nástroje.

Kapitola 2: Aktivity a nástroje

Komunitní mapování

Následující čtyři kroky pomohou snadno vytvořit přehledovou mapu komunity:

1. Shromažďujte informace z různých zdrojů, pozorujte lidi a mluvejte s nimi

Chcete-li se dozvědět více o potřebách své komunity, můžete si vybrat z různých metod. Každá z nich vám pomůže získat trochu jiný typ informací, proto je nejlepší kombinovat alespoň dvě z nich.

Můžete začít pozorováním. Procházejte se pravidelně po místě, které vás zajímá, nebo se posaďte a pozorujte dění kolem sebe – to vám může pomoci všimnout si nových věcí a souvislostí. Vhodným místem pro pozorování může být lavička umístěná na rušném místě nebo na místě, kde se lidé přirozeně setkávají a komunikují mezi sebou. Zaznamenejte si, kdykoli uvidíte něco nového nebo zajímavého.

Při pozorování se zamyslete nad následujícími otázkami:

- Kdo tady je a kdo tady chybí? Proč?
- Setkávají se na tomto místě lidské a mimolidské bytosti? Jak spolu interagují?
- Jaké činnosti lidé kolem vás vykonávají? Jak tyto činnosti ovlivňuje charakter místa?
- Jak by místo vypadalo v jinou denní dobu, jiný den v týdnu či v jiném ročním období?
- Všimněte si i jiných smyslů než zraku: Co cítíte ve vzduchu nebo co cítíte prsty? Co slyšíte? Jak to ovlivňuje vaše pocity na tomto místě?
- Jak se zde cítíte, pokud jde o dopady klimatické změny (horko, sucho, přívalové deště)? Jak se na tomto místě reaguje na změnu klimatu (klimatická opatření)?

Můžete si také ověřit, co se o vámi zvolené komunitě píše v různých dokumentech, v místních i celostátních médiích, na internetových stránkách místních sdružení a na webu místní samosprávy. Zmiňují nějaká témata související se změnou klimatu? Jak se tam o nich píše? Zmiňují nějaké lidi, se kterými byste si chtěli promluvit a dozvědět se více?

Vyzpovídejte členy komunity. Můžete vést rozhovor jak s lidmi, které potkáte při svém pozorování, tak si i domluvit schůzku s konkrétní osobou. Zamyslete se nad tím, kdo má v komunitě vliv, může vám poskytnout důležité informace nebo vám pomoci v pozdějších fázích projektu (např. starostka či starosta, ochotné zaměstnanectvo na úřadu, členstvo místní nevládní organizace apod.). Dobrou příležitostí pro rozhovor mohou být také místní události, jako jsou festivaly, koncerty, shromáždění apod. Oslovte také svou rodinu, sousedy, sousedky a přátele.

Promyslete si, co přesně chcete zjistit, a předem si připravte několik otázek. Můžete vytvořit i dotazník, který budete při rozhovoru s lidmi vyplňovat nebo si zvolit několik témat či otázek, které budete v rozhovoru dále rozvíjet podle situace. Dělejte si poznámky nebo nahrávky, ale nezapomeňte se předem ujistit, že s tím váš respondent či respondentka souhlasí.

Zde je několik nápadů, které vám pomohou při tvorbě otázek:

- Jak vnímáte vaši roli v této komunitě nebo lokalitě?
- Jaký je váš vztah k ní?
- Jaké jsou podle vás její největší hodnoty?
- Co je podle vás jejím největším problémem?
- Vnímáte změnu klimatu jako problém? Pokud ano, jak a kde pocítujete její dopady? Pokud ne, proč ne?
- Jaké jsou podle vás možné příčiny některých dopadů změny klimatu, kterých jste u vás svědky*svědkyněmi?
- Co by se podle vás mělo změnit?
- Jak podle vás mohou tyto změny prospět životnímu prostředí?
- Jak mohou lidé přispět k těmto změnám?
- Znáte ve svém okolí nějaké jednotlivce*kyně nebo kolektivy, které se problémy spojenými se změnou klimatu zabývají?

Pokud zjistíte, že získat informace osobně je obtížné, například kvůli pandemickým opatřením, můžete zvážit i online formát. Anketu můžete vytvořit online nebo v papírové podobě. Výhodou elektronické formy je možnost rozeslat dotazník velkému

počtu respondentek*ů a po jeho vyplnění si nechat automaticky zobrazit výsledky jednotlivých odpovědí v grafické podobě. Nevýhodou je, že je neosobní a neumožňuje přímou komunikaci s těmi, od kterých se chceme něco dozvědět.

2. Nakreslete, vytiskněte nebo si kupte mapu své lokality

Protože jde o to, abyste byli aktivní přímo v místě, kde se běžně pohybujete – tedy tam, kde to znáte nejlépe – doporučujeme mapu s okruhem 3–8 km okolo vámi zvoleného místa. Pokud dáváte přednost digitální mapě, existuje řada bezplatných nástrojů, které můžete použít.

Tipy na užitečné aplikace:

- relive.cc (bezplatná aplikace pro sledování outdoorových tras. Zaznamenává trasu a může ji uložit jako 3D animované video, včetně zastávek, fotografií a popisků. Pro použití musí být v mobilním telefonu neustále zapnutý internet.)
- zbgis.skgeodesy.sk (slovenská mapová aplikace pro interaktivní práci s digitálními daty

z katastru nemovitostí, registru adres, rastrovými mapami z archivu a digitálním modelem reliéfu Slovenska.).

- mapy.cz (česká mapová aplikace, která umí zobrazit různé typy map – základní, leteckou, turistickou, dopravní, historickou atd., zejména pro Česko a Slovensko. Po přihlášení jsou k dispozici i další funkce.)

3. Označte na mapě prvky, které vás při sběru informací zaujaly

Označte místa, která nějak souvisejí se změnou klimatu, i další problémy a příležitosti, o kterých jste se dozvěděli (např. příčiny, projevy a opatření proti klimatické změně; možnosti spolupráce a zdroje pomoci; zranitelné osoby, druhy nebo ekosystémy atd.). Pro inspiraci můžete využít náš seznam níže. Zvažte, zda jsou tyto body nějak relevantní i ve vašem případě. Nebojte se seznam upravit tak, aby odpovídal tomu, s čím jste se u vás setkali.

- Školy a školky
- Významné silnice, cesty a parkoviště
- Rekreační oblasti
- Komunitní centra
- Místa setkávání
- Místní sdružení, úřady, nevládní a charitativní organizace
- Náboženské instituce
- Obchody a trhy (s místním, bio, veganským, fair-trade a dalším zbožím).
- Restaurace a kavárny (s místními, bio, veganskými, fair-trade a podobnými službami).
- Swapy a blešáky
- Nemocnice
- Noclehárny pro lidi bez domova
- Domovy pro seniory*ky
- Dětské domovy
- Potravinové banky
- Dobrovolní hasiči
- Infrastruktura pro pěší
- Infrastruktura pro elektromobily
- Cyklistická infrastruktura
- Úkryty proti horku pro lidi nebo zvířata
- Opatření proti záplavám a přívalovým deštům
- Obnovení původních koryt řek
- Zavlažování rostlin v případě velkého sucha

- Městská zeleň, jako jsou parky, zelené pásy kolem silnic a cest, komunitní zahrady atd.
- Opuštěná místa, jako jsou městské divočiny, brownfieldy atd.
- Zelené střechy
- Útulky pro zvířata
- (Ekologické) farmy
- Jatka, drůbežárna apod.
- Plochy pro volně žijící živočichy (otevřené plochy, vlhké biotopy, lesy, louky, pastviny atd.)
- Včelí pastviny
- Hmyzí hotely
- Biokoridory
- Místa, kde jste se setkali s divokými zvířaty
- Přírodní a chráněné oblasti
- Vodní plochy (prameny, jezera, rybníky, řeky)
- Hory
- Sběrná střediska odpadů a kompostárny
- Elektrárny (uhelné, větrné, vodní, solární, jaderné ad.)
- Oblasti ochrany pitné vody, nádrže
- Mokřady
- Lesy a louky
- Významné ekosystémy nebo druhy (např. endemické nebo památné stromy).

4. Zamyslete se nad tím, co jste zjistili, a přemýšlejte, co můžete udělat pro zmírnění změn klimatu nebo posílení odolnosti ve vašem prostředí

K zamyšlení se nad vytvořenou mapou vaší místní situace vám mohou pomoci následující otázky:

- Jaké jsou zde nejzávažnější důsledky klimatické změny?
- Které skupiny lidí, zvířat nebo ekosystémy jsou klimatickou změnou nejvíce ohroženy?
- Všimli jste si lidí, kteří potřebují zvláštní pomoc (starší lidé, lidé bez domova, lidé s postižením atd.)? Jak na ně změna klimatu dopadá? Řeší to někdo?
- Jaké příčiny klimatické změny se vám povedlo identifikovat?
- Co by se dalo pro snížení jejich dopadů dělat?
- Jaké typy silnic a jiných cest se ve vaší lokalitě nacházejí? V jakém jsou stavu? Jsou vhodné i pro pohyb chodců*kyň, dětí, zdravotně postižených nebo cyklistek*ů? Jak lidé dojíždějí

do zaměstnání? Jak by šlo snížit nutnost využívat k cestám auto?

• Jsou zde nějaké přírodní nebo polopřírodní oblasti (parky, zahrady, jiné zelené plochy)? V jakém jsou stavu? Co vaší komunitě a ekosystému přinášejí?

• Jaké rostliny se tam vyskytují? Víte, jak se tam dostaly? V jakém jsou stavu? Co vaší komunitě a ekosystému přinášejí?

• Nalezli jste i nějaká zvířata? A nějaká volně žijící zvířata? Ovlivňují nějak vaši komunitu? A jak naopak ovlivňuje lidský svět jejich způsob života?

• Jsou zde nějaké vodní plochy, potoky nebo jiné vodní zdroje? V jakém jsou stavu? Co vaší komunitě a ekosystému přinášejí?

• Na jakých zdrojích energie je vybraná lokalita závislá? Existují nějaké příležitosti pro rozvoj obnovitelných zdrojů?

• Co se děje s odpady? Dalo by se něco zlepšit? Odkud putují potraviny a další zboží? Je možné více využívat místní zdroje?

• Jak se místní obyvatelstvo zapojuje do plánování a rozhodování o nových městských/obecních projektech? Mohlo by se to posílit?

• Napadá vás řešení nějakého místního problému nebo způsob, jak přispět k řešení klimatické krize, který by byl prospěšný pro lidi, zvířata i ekosystém?

Vyberte si metodu rozhodování

Metoda konsensu

- Diskutujte o různých nápadech. Kdo nápad podporuje, a kdo naopak ne? Důležité: vyslechněte si připomínky každého člena a členky skupiny.
- Nápad, který se ukáže jako méně vhodné, ponechte stranou nebo je změňte tak, aby byly pro celou skupinu přijatelné.
- Ověřte si, že s návrhem všichni souhlasíte (skupinový konsenzus):
 - Blokuji návrh: Nesouhlasím s podstatou návrhu. Musíme najít nový návrh.
 - Zdržuji se: Nemohu tento návrh podpořit, protože _____. Nechci však akci zastavit, takže se podřídím rozhodnutí ostatních.
 - S výhradami: Mám určité výhrady, ale návrh přijímám.
 - Souhlasím: Podporuji návrh a rád*a bych ho realizoval*a.
- Diskutujte tak dlouho, dokud nedosáhnete společného konsensu, tedy situace, kdy nikdo nic neblokuje a existuje jen pár lidí, kteří se

zdržují nebo mají výhrady. Všichni mohou s rozhodnutím žít a těšit se na jeho realizaci.

Pokud je ve skupině mnoho různých nápadů a zájmů a metoda konsensu nevede k závěru, můžete zvolit také metodu hlasování.

Metoda hlasování

Zde je příklad, jak může proces hlasování vypadat:

Umístěte seznam všech nápadů na projekty tak, aby je každý*a viděl*a.

V prvním kole hlasování musí každý*a odevzdat alespoň jeden hlas a může zvednout ruku nejvýše třikrát.

Jedna osoba čte postupně nápady, zatímco druhá zapisuje počet hlasů pro každý nápad.

Tento postup opakujte se třemi nejpopulárnějšími nápady. Tentokrát má však každý*a pouze jeden hlas. Po odevzdání všech hlasů by měl být jasný vítězný návrh.

Můj osobní záměr

Pomocí tohoto nástroje (tabulka na straně 38.) si lépe uvědomíte, jaké silné stránky, schopnosti a výzvy chcete během projektu rozvíjet. Můžete jej sdílet s ostatními v týmu, abyste věděli, jaký je záměr každé*ho z vás. Inspiraci hledejte v úvodní kapitole v části „6 klíčových dovedností, které pomohou zachránit planetu Zemi“.

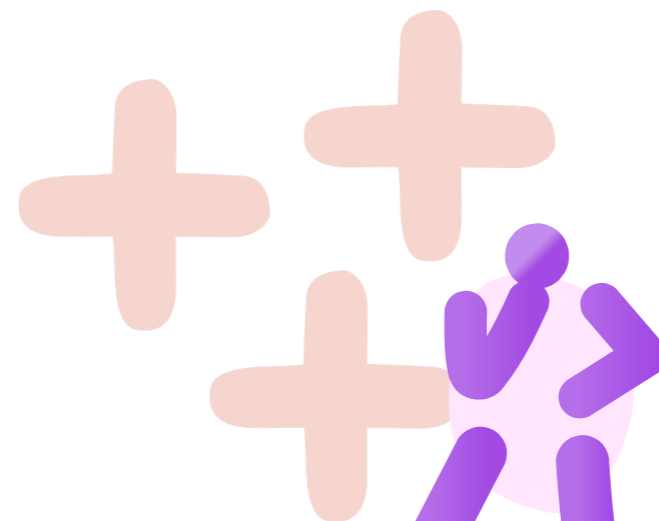
Dyády

Chcete posílit vztahy a empatii mezi členkami a členy skupiny? Chcete-li účastnictvo naladit na týmovou práci, začněte setkání dyádami.

Rozdělte se do dvojic. Účelem tohoto procesu je, aby každý*a měl*a čas nahlas přemýšlet o položené otázce, například „S čím dnes přicházíš?“ Osoba A nejprve nahlas přemýšlí po dobu 3 minut, zatímco osoba B bez přerušení poslouchá. Po zvukovém signálu se role vymění. (Čas je také možné využít ke společnému mlčení).

Po skončení dyád můžete ve skupině probrat pár nápadů. Pak se vraťte k minulému setkání a zeptejte se, co si z něj kdo pamatuje. Snadněji tak navážete na aktuální témata. Poté představte záměr a plán dnešní schůzky a vyřešte důležité organizační záležitosti, jako například, kdy bude přestávka.

Celý tento proces pomáhá odpoutat se od toho, co se dělo před setkáním, a plně se věnovat skupině a tématu. Pomáhá také uvědomit si vlastní pocity a rozvíjet schopnost empatického naslouchání.

Dovednosti, které mohu díky projektu rozvíjet:	Které situace už teď zvládám dobře?	V jakých situacích se mi (zatím) nedaří?
Kolik času chci tomuto projektu věnovat (týdně)?	Tři dovednosti, na kterých chci nejvíce pracovat:	
Co pro sebe mohu udělat, abych se v nich rozvíjel* a?		
Co mě může v mé snaze rozptýlit? A jak to změnit?		
Jak chci oslavit úspěch?		

Poznej své pocity

Někdy není tak snadné rozpoznat své pocity a upřímně je přednést skupině. Mohlo by proto být užitečné trénovat se v schopnosti uvědomování si svých emocí. Můžete vyzkoušet následující cvičení, které vytvořili queer terapeutstvo [Meg-John Barker](#):

Pohodlně a tiše se posadte a pomalu přeneste pozornost na své tělo a prozkoumejte, jak se cítí.

Zeptejte se, co si žádá vaši pozornost. Zaměřte se na jakýkoli pocit, který ve svém těle zaznamenáte.

Přátelsky pocity přivítejte. Naladte se na sebe a prozkoumejte je. Cítíte se připraveni se tomuto pocitu věnovat? Pokud ne, je v pořádku přestat nebo se zaměřit na něco jiného.

Opravdu pocitu naslouchejte. Zkuste ho popsat, jak nejlépe dovedete.

Znovu se k pocitu vraťte a vnímejte, zda tento popis sedí nebo zda je třeba jej pozměnit či doplnit.

Zůstaňte s pocitem a se zájmem a zvědavostí jej pozorujte. Nesnažte se ho měnit ani ho nenuťte ke

komunikaci, jen s ním zkuste jemně a zvědavě být. Vnímejte vše, co se objeví.

Až se budete cítit připraveni k uzavření, můžete se zamyslet nad tím, zda je ještě něco, co si žádá vaši pozornost.

Pokud ne, poděkujte tomuto pocitu a svému tělu a ujistěte ho, že se k němu budete vracet, abyste mu naslouchali.

Chcete se dozvědět více o tom, jak zůstat se svými pocity? Přečtěte si zin [Staying With Feelings](#) by [Meg-John Barker](#).

Kapitola 3: Klimatická změna – o co jde?

Chceme-li udělat něco pro klima, je nezbytné, aby byla naše aktivita podložena spolehlivými a ověřenými informacemi. Teprve když dobře porozumíme sobě i příčinám a projevům klimatické změny, tak budeme schopni najít řešení, na kterých se můžeme podílet a která budou zároveň skutečně účinná. Poslední kapitolu tedy věnujeme vybraným informacím o změně klimatu, které považujeme za užitečné pro ty, kteří se potřebují dozvědět více. Doporučujeme také zdroje informací a data, které považujeme za spolehlivé a zároveň přehledné a čtivé. Určitě si také hledejte další zdroje informací a bavte se o nich s ostatními.

TIP: Fakta nikdy nestojí sama o sobě. Kde jsem já a moje emoce?

- Informace a fakta o klimatické změně mohou být znepokojivá. Naše pocity nás mohou paralyzovat, ale také motivovat k jednání.
- Po přečtení každé části textu se několik minut věnujte svým pocitům a přemýšlejte o tom, co jste se právě dozvěděli. Buďte na sebe hodní a klidně přestaňte číst, pokud je to pro vás příliš.
- Pomoci vám může náš průvodce reflexí na konci této kapitoly. Můžete také vyzkoušet aktivitu „Poznej své pocity“ v předchozí kapitole.

12 faktů o změně klimatu, které by měli znát všichni

V knize *There Is No Planet B*¹ uvádí autor Mike Berners-Lee několik faktů, které by měl o změně klimatu vědět každý politik a politička. Tým českých odborníků na environmentální vzdělávání jeho seznam upravil tak, aby byl srozumitelnější.² Podle našeho názoru jsou následující body skvělým shrnutím toho nejpodstatnějšího:

1 Změna klimatu je způsobena uvolňováním skleníkových plynů v důsledku lidské činnosti. Tyto dodatečné plyny posilují existující skleníkový efekt v atmosféře, což vede ke globálnímu oteplování a dalším souvisejícím změnám zemského klimatu. Hlavním skleníkovým plynem vypouštěným člověkem je oxid uhličitý (CO₂).

2 Současné vědecké poznatky říkají, že nárůst globální teploty o 2 °C (ve srovnání s předindustriálními hodnotami) se jeví jako velmi riskantní, ale nárůst o 1,5 °C je riskantní méně. Udržet oteplování v těchto mezích je cílem Pařížské dohody.³ Nejde jen o teplejší klima (častější vlny veder, sucha, požáry, záplavy, intenzivnější hurikány atd.);

při dosažení určité teploty může dojít k aktivaci bodů zvratu, které povedou k nevratným změnám klimatu (např. tání permafrostu uvolní velké množství metanu, což povede k dalšímu výraznému oteplení).

3 Nárůst teploty zhruba odpovídá nárůstu skleníkových plynů (především CO₂) v atmosféře. To platí do té doby, dokud nepřekročíme výše zmíněný bod zvratu. Máme tedy určitý uhlíkový rozpočet. Ten nám říká, kolik CO₂ můžeme ještě do atmosféry vypustit. Udržet oteplení pod 1,5 °C bude obtížné, protože od předindustriální éry se již oteplilo o 1,2 °C.

4 Celosvětové emise CO₂ od průmyslové revoluce neustále rostou. Nárůst ale není každý rok stejný. Například v roce 2009 emise v důsledku hospodářské recese mírně poklesly. O rok později opět prudce vzrostly. Pokud rychle nepřijmeme opatření, čeká nás oteplení o několik stupňů, které bude mít pro budoucnost lidstva na Zemi dramatické důsledky.

5 Stále není jisté, kdy se dostaneme na vrchol křivky nárůstu emisí CO₂. Musíme však tyto emise co nejdříve dostat na nulu! V roce 2020 došlo k poklesu emisí v důsledku koronavirové

krize, ale po tomto dočasném výkyvu emise zase rostou.

6 Trvá dlouho, než se změna klimatu zabrzdí. To, co uděláme v příštích deseti letech, v mnoha ohledech rozhodne o tom, zda bude mít ochrana klimatu šanci na úspěch. Vypouštění CO₂ a dalších skleníkových plynů nelze zastavit ze dne na den. Nejprve musíme změnit celou infrastrukturu společnosti: jak získáváme energii a potraviny, jak se dopravujeme, jak vyrábíme... Dokonce i když se nám podaří snížit emise na nulu, některé důsledky změny klimatu budou mít velkou setrvačnost; například ledovce budou i nadále tát a hladina moří se bude zvyšovat ještě mnoho desetiletí.

7 Když se fosilní zdroje (uhlí, ropa, zemní plyn) vytěží, tak se také spálí – proto musí zůstat v zemi. Uhlíková stopa vytěžených paliv je prakticky shodná se stopou spálených paliv plus stopou všeho spotřebního zboží a služeb.

8 Růst obnovitelných zdrojů, úspory energie a další technologické inovace nebudou k zastavení emisí stačit. Tato opatření jsou naprosto zásadní, ale obrácený efekt energetických úspor – rostoucí apetit po další energii – dál povede v

ekonomice nekonečného růstu a spotřeby k emisím.

9 Potřebujeme dohodu, která učiní spalování fosilních paliv příliš drahým, nezákonným, nebo obojí. Nejlepší a nejefektivnější bude dohoda globální. Do té doby pomohou podobné dohody a zákony na úrovni jednotlivých zemí (a subjektů, jako je Evropská unie) snížit emise a vytvořit tlak na globální dohodu.

10 V širším kontextu potřebujeme zcela nový pohled na svět, nové sebepojetí, nový přístup k mimolidskému světu, nový cíl – takový, který uspokojí základní potřeby všech lidí, aniž by překročil ekologické limity planety (například Cíle udržitelného rozvoje OSN směřují k podobné proměně do roku 2030).

11 Průmyslově vyspělé země jako Česko nebo Rakousko nesou větší díl odpovědnosti za řešení klimatické krize. Za svou historii a na cestě k bohatství jsme spálili z uhlíkového rozpočtu více, než připadá na každého obyvatele a obyvatelku Země. Proto bychom měli být v čele snižování emisí a přispívat na transformaci chudším zemím.

12 Může se ukázat jako nutné odebrat uhlík zpátky z atmosféry. Zatím jsme však nenašli bezpečnou a cenově dostupnou technologii, která by to umožnila. I když má smysl tyto technologie rychle vyvinout, nemůžeme se spoléhat na řešení, která ještě neexistují, a tím dále odkládat nezbytné zastavení emisí.

Příčiny a důsledky - všechno souvisí se vším

Klimatická změna nepředstavuje pouze nárůst teploty, je to souhrnný pojem pro celou řadu vzájemně souvisejících jevů. Změna jednoho faktoru, například zvýšení koncentrace CO₂ v atmosféře, spustí dlouhou řetězovou reakci příčin a následků. V následující infografice se dozvíte o dalších dopadech lidské činnosti na změny globálních systémů a jejich důsledcích pro ekosystémy a společnost.

Mapa klimatické změny⁴

LIDSKÁ ČINNOST

Spalování fosilních paliv zejména v energetice a dopravě

Odlesňování a změny ve využití půdy

Chov dobytka a průmyslová hnojiva v zemědělství

Průmyslové procesy, např. výroba cementu

Zvyšující se koncentrace CO₂ a dalších skleníkových plynů v atmosféře

ZMĚNY V GLOBÁLNÍCH SYSTÉMECH

Silnější skleníkový efekt

Nárůst teplot vzduchu

Tání pevninských ledovců
Grónska a Antarktidy

Tání horských ledovců

Růst hladin světových oceánů

Zvyšování objemu vody v oceánech
tepelnou roztažností

Nárůst teplot vody v oceánech

Menší zalednění Severního ledového oceánu

Okyselování oceánů

VYBRANÉ DOPADY NA EKOSYSTÉMY A SPOLEČNOST

Častější a silnější extrémní jevy: vlny veder, sucha, povodně či hurikány

Posuny vegetačních pásem a kolapsy ekosystémů

Změna průběhu ročních období

Nedostatek vody v povodích napájených z ledovců

Záplavy nízko položených pobřežních oblastí

Migrace ryb a mořských živočichů

Pokles koncentrací O₂ rozpuštěného ve vodě, tedy zvětšování mořských „mrtvých zón“

Umírání korálových útesů

Příčiny a důsledky přímo na našem prahu

Předchozí infografika nám pomohla si představit, jak působí klimatická změna v celosvětovém měřítku. Vzájemná propojenost příčin a následků může však stále působit poněkud abstraktně a složitě. Rozhlédli jsme se tedy, jak se změna klimatu projevuje u nás ve středoevropském regionu, a nabízíme několik příkladů, s nimiž se můžete snadněji ztotožnit. Různých jevů a jejich dopadů existuje však mnohem více. Podaří se vám pojmenovat některé další, které se týkají místa, kde žijete? Začneme dvěma důležitými případy, které mají významný vliv na emise CO₂ v Česku a Rakousku.

Příčina 1: Uhlí patří pod zem!

Jak je možné, že Česko s 10,7 miliony obyvateli*kami patří k největším znečišťovatelům světa?^{5 6} Odpověď tkví především v tzv. energetickém mixu – kombinaci různých zdrojů energie při výrobě elektřiny (např. voda, slunce, vítr nebo fosilní a jaderná paliva). Energetický mix Evropské unie je stále tvořen až z 84 % neobnovitelnými zdroji⁷, a

nejinak je tomu i v Česku, kde v energetice dominují uhelné elektrárny a teplárny.⁸ Tyto elektrárny jsou zodpovědné za téměř 40 % celkových emisí skleníkových plynů v Česku.⁹ Povrchová těžba hnědého uhlí nenávratně ničí krajinu a ekosystémy. Jeho spalování pak přispívá produkci skleníkových plynů ke klimatické změně a zatěžuje životní prostředí těžkými kovy, které mají negativní dopad na zdraví lidí a zvířat.¹⁰

Nejhorším příkladem v Česku je elektrárna Počerady. Je zastaralá a ve spalování uhlí tedy neefektivní. Taková elektrárna je výhodná pouze pro svého majitele, který na jejím provozu stále vydělává miliardy korun ročně. Kromě všech již zmíněných negativních dopadů na zdraví a klima ilustruje tento příklad další problém energetiky – vlastnictví. Přestože je elektřina klíčovou komoditou pro každodenní život, sami lidé o její výrobě rozhodují jen velmi málo. Počerady zároveň nejsou pro českou spotřebu nezbytné. Česko totiž vyváží mnohem více energie, než tato neefektivní elektrárna vyrobí.

Pokud uvažujete, co s tím dělat, nejste sami. Na nutnost ukončit tento neférový a neudržitelný byznys v zájmu klimatu, společnosti a ekosystémů, upozorňoval kolektiv Limity jsme my v roce 2020.

V rámci akčního víkendu proti uhlí se před elektrárnou Počerady konala nenásilná demonstrace s názvem Za budoucnost bez uhlí. Protestovat přišly tři stovky lidí z dotčeného regionu i zbytku Česka a mnoho dalších jim vyjadřovalo podporu na sociálních sítích. Několik aktivistů a aktivistek také obsadilo nedaleký povrchový hnědouhelný důl Vršany.

Autor fotografie¹¹

Příčina 2: Zamyšlení nad jídlem

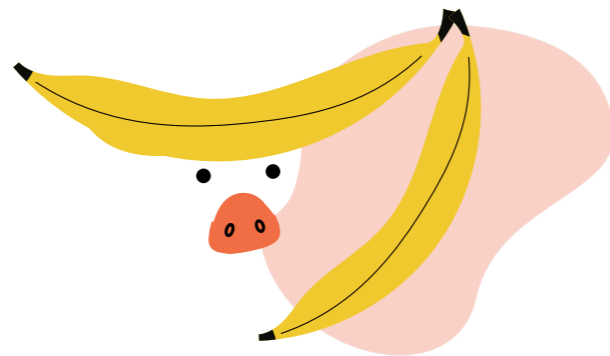
Věděli jste, že třetina všech emisí CO₂ na světě je způsobena tím, co jíme?^{12 13} Až takřka náboženské přesvědčení o tom, že lidé potřebují jíst maso denně, v Rakousku ovlivňuje klima více než cokoli jiného. Průmyslový chov zvířat generuje více skleníkových plynů než všechna auta, lodě a letadla na světě dohromady. Rakousko je v rámci Evropy ve spotřebě masa na jedné z nejvyšších příček. V průměru se v roce 2020 na osobu snědlo 60,5 kg masa a uzenin.¹⁴ Spotřeba mléčných výrobků byla v zemi ještě vyšší, a to přibližně 112 kg na osobu.¹⁵

Proč právě spotřeba masa přispívá takovým dílem ke změně klimatu?¹⁶ Jen v Rakousku se téměř dvě třetiny orné půdy využívají k pěstování krmiv pro zvířata, často v monokulturách. Používá se při tom obrovské množství pesticidů a hnojiv, které nejenže ohrožují biologickou rozmanitost a snižují kvalitu půdy, ale také uvolňují skleníkový plyn oxid dusný. Rakousko nicméně nedokáže svou potřebu krmiv pro zvířata samo pokrýt, takže se ve vzdálených zemích kácí deštné pralesy, aby uvolnily místo pro pěstování kukuřice a sóji. Asi 40 % celkové světové sklizně obilí sní hospodářská zvířata. Zemědělská

zvířata celkově sní krmivo, které by odpovídalo kalorickým potřebám 8,7 miliardy lidí – tedy více než současné celosvětové populace. Cenná orná půda, kde by se dala pěstovat rostlinná strava pro lidi, se využívá primárně k pěstování krmiv. Na celém světě se také podává více antibiotik zdravým chovným zvířatům než nemocným lidem. Průmyslový chov navíc způsobuje zvířatům neuvěřitelné utrpení, ať už jde o přepravu živých zvířat, velkochovy, celoroštové podlahy či drcení kuřat.¹⁷

Stručně řečeno, naše stravovací návyky ovlivňují nejen naše zdraví, ale také významnou měrou dopadají na klima a životní podmínky chovu zvířat.

V následujících třech příbězích uvádíme příklady dopadů klimatických změn na náš region, které již pociťujeme na vlastní kůži.

Dopad 1: Je stále tepleji

Představte si, že se nemůžete přesunout z jednoho stinného místa do druhého, že jednoduše nejste tak odolní vůči teplu. Vyčerpává vás. Právě takto zažívají extrémní horka zranitelné skupiny, jako jsou starší lidé a děti, ve městech, která nejsou přizpůsobena jejich potřebám. Nejčastějším projevem změny klimatu na úrovni měst jsou vlny veder a s nimi související efekt městského tepelného ostrova.

Tepelný ostrov vzniká v městských oblastech, které nedokáží kompenzovat vysoké teploty vegetací, půdou a/nebo vodou. Povrchy pak akumulují teplo a výrazně zvyšují teplotu svého okolí.¹⁸

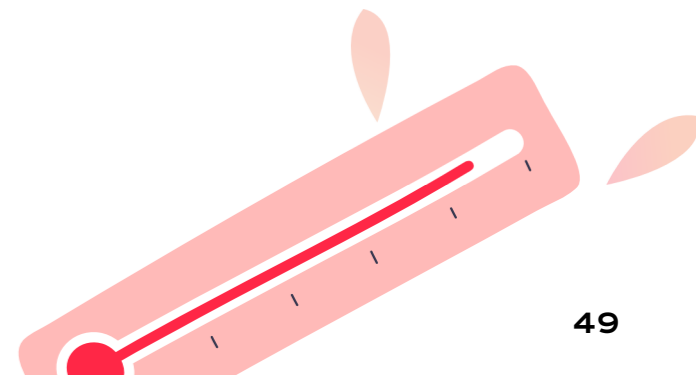
Skleněné autobusové zastávky s kovovými lavičkami na rozpáleném betonu, parkoviště před supermarkety bez stínu, náměstí a ulice bez stromů – tato místa prozrazují slabiny městského navrhování, které opomíjí zranitelné skupiny. V některých případech to může mít až fatální následky, což dokazují statistiky o zvýšené úmrtnosti starších lidí v důsledku vln veder.

Přestože jsou vysoké teploty často spojovány se změnou klimatu (jak naznačuje i starší termín

„globální oteplování“), nejsou jediným jejím dopadem na počasí. Dalšími příklady jsou přívalemé deště v letních měsících nebo nepředvídatelné bouřky.

Přizpůsobování městské zástavby klimatické změně a zohledňování potřeb zranitelných skupin by mělo být při plánování měst a navrhování detailů konkrétních řešení běžnou praxí. Stačilo by využít známá adaptační opatření,¹⁹ jako je rozšiřování ploch městské vegetace, výsadba stromů na exponovaných místech, umístění laviček do stínu, realizace retenčních nádrží pro sběr dešťové vody a zajišťování dostupnějších služeb, institucí a veřejné dopravy.

Města mohou být příjemným a vstřícným místem pro všechny, musíme je ale navrhovat s ohledem na ty nejzranitelnější.

TIP:

Zeptejte se babičky, dědečka nebo staršího souseda či sousedky, jak prožívají léto ve svém městě. Je jejich město/obec přizpůsobeno vlnám veder, nebo ne? Ocenili by, kdyby to bylo řešeno lépe?

Zkuste se podívat na město jejich očima. Požádejte je, aby vám ukázali místa, která jsou pro ně příjemná i méně příjemná.

Dopad 2: Z ledové jeskyně do temné jeskyně

Demänovská ledová jeskyně se nachází v severní části Nízkých Tater. Její pozoruhodnost spočívá v tom, že ji již pět set let pokrývá ledová vrstva. V kombinaci s geologickou výzdobou tak nabízí návštěvníctvu jedinečnou podívanou. Možná jsme však poslední generací, která má možnost tento přírodní úkaz spatřit.²⁰ Ledová jeskyně má nyní nejnižší množství ledu, které bylo za posledních sedmdesát let naměřeno, a to kvůli teplým zimám zejména posledního desetiletí. Dříve se jeskyně po celý rok plnila přizemním ledem i různými útvary. Dnes už se led nachází pouze v její spodní části v

srdci jeskyně. Led navíc ztrácí svou pevnost a dochází k jeho posunům. Roční změny činí asi dva až čtyři centimetry.²¹ Správa jeskyně uvažuje o instalaci klimatizace, což ale povede k dalšímu nárůstu emisí CO₂, které představují příčinu tání ledu. Dost zvláštní situace, že?²²

Dopad 3: Jak souvisí koulování s pitnou vodou?

Bavily vás v dětství zimní koulovačky, lyžování nebo sáňkování? Stále si je užíváte? Dalším viditelným projevem dopadů klimatické změny, tentokrát v Rakousku, je posun sněžné čáry (hranice trvalé sněhové pokrývky v horách) a následný pokles sněhových srážek v městech a nížinách. Na každý stupeň zvýšení teploty stoupá sněžná čára přibližně o 120 metrů.²³ Klimatické modely pro Rakousko předpokládají oteplení o 3,5 stupně Celsia do roku 2100.²⁴ Při takovém nárůstu zůstane v Rakousku pokryto sněhem jen pár lyžařských oblastí.

Mimochodem, věděli jste, že je v Rakousku v současnosti 925 ledovců? Bohužel prakticky všechny ztrácejí na objemu – a navíc velmi rychle. Očekává se, že v příštích 15 letech zmizí polovina z nich a do konce století by ledovce v Rakousku mohly roztát

úplně. V důsledku oteplování se hranice celoročně zmrzlého permafrostu na ledovcích posouvá stále více směrem k vrcholům. Rozmrzající půda se snadno sesouvá a mohou se uvolňovat celé horské svahy. Stezky ztrácejí svoji stabilitu, přibývá řízení skal a horské sporty jsou tak stále nebezpečnější.²⁵ Tento vývoj ještě zhoršují časté bouřky s přívalovými dešti, při kterých se stává, že celou stezku s mosty jednoduše odplaví pryč. Ústup alpských ledovců znamená také úbytek přirozených zásobáren vody, a tedy i regionální sucho, což může mít následně vliv na dostupnost cenné pitné vody.²⁶

Adaptace, mitigace, akce!

Co znamenají dvě magická slova adaptace a mitigace, která se tak často objevují v souvislosti s klimatickou změnou? A jaké jsou mezi nimi rozdíly?

Účelem adaptačních opatření je snížit negativní dopady probíhající klimatické změny (např. častější výskyt extrémních veder nebo mrazů, silných větrů, bouřek, přívalových dešťů, povodní, sucha). Může jít například o zalesňování, ochranu půdy před zastavěním, ochranu před povodněmi nebo zapojování komunit.

Na druhé straně mitigace jsou intervence, kterými se usiluje o snížení emisí nebo podporu pohlcování třiatváceti skleníkových plynů. Mitigační opatření představují například technologie obnovitelných zdrojů energie, snahy o minimalizaci odpadů nebo podporu veřejné dopravy. Jinými slovy, mitigace řeší základní příčinu problému, zatímco adaptace představuje proces řešení již existujících důsledků.

Je důležité vědět, že adaptační a mitigační opatření se mohou vzájemně posilovat, ale mohou se také vzájemně oslabovat. Nejnovějším trendem je proto

hledat opatření, která přispívají jak ke zmírňování klimatické změny, tak k přizpůsobování se této změně. Mezi tato opatření patří budování zelené infrastruktury, vytváření místních potravinových systémů, vzdělávání a osvěta v environmentálních tématech či ochrana vodních zdrojů. To podporuje i zpráva IPCC z roku 2022.^{27 28} Podle ní bude nutné se zhoršujícím se dopadům změny klimatu přizpůsobit. Bez rychlého snížení emisí však nebude adaptace dlouhodobě udržitelná.

Patří váš projekt spíše do oblasti adaptace nebo mitigace? Bavte se o něm ve vaší skupině a pokuste se zvýšit jeho pozitivní dopad na klima tím, že pokryjete oba rozměry.

Mitigace

Kroky ke snížení emisí způsobujících změnu klimatu

BUDOVÁNÍ ODOLNOSTI NA ZMĚNU KLIMATU

Adaptace

Řízení rizik dopadů změny klimatu

Nové energetické systémy

Vzdělání

Lokální potraviny

Co chceme? TRANSFORMACI! Kdy ji chceme? HNED!

Klimatická krize může být tak ochromující kvůli své komplexitě a neoddělitelnosti od dalších zásadních problémů, kterým lidstvo čelí.

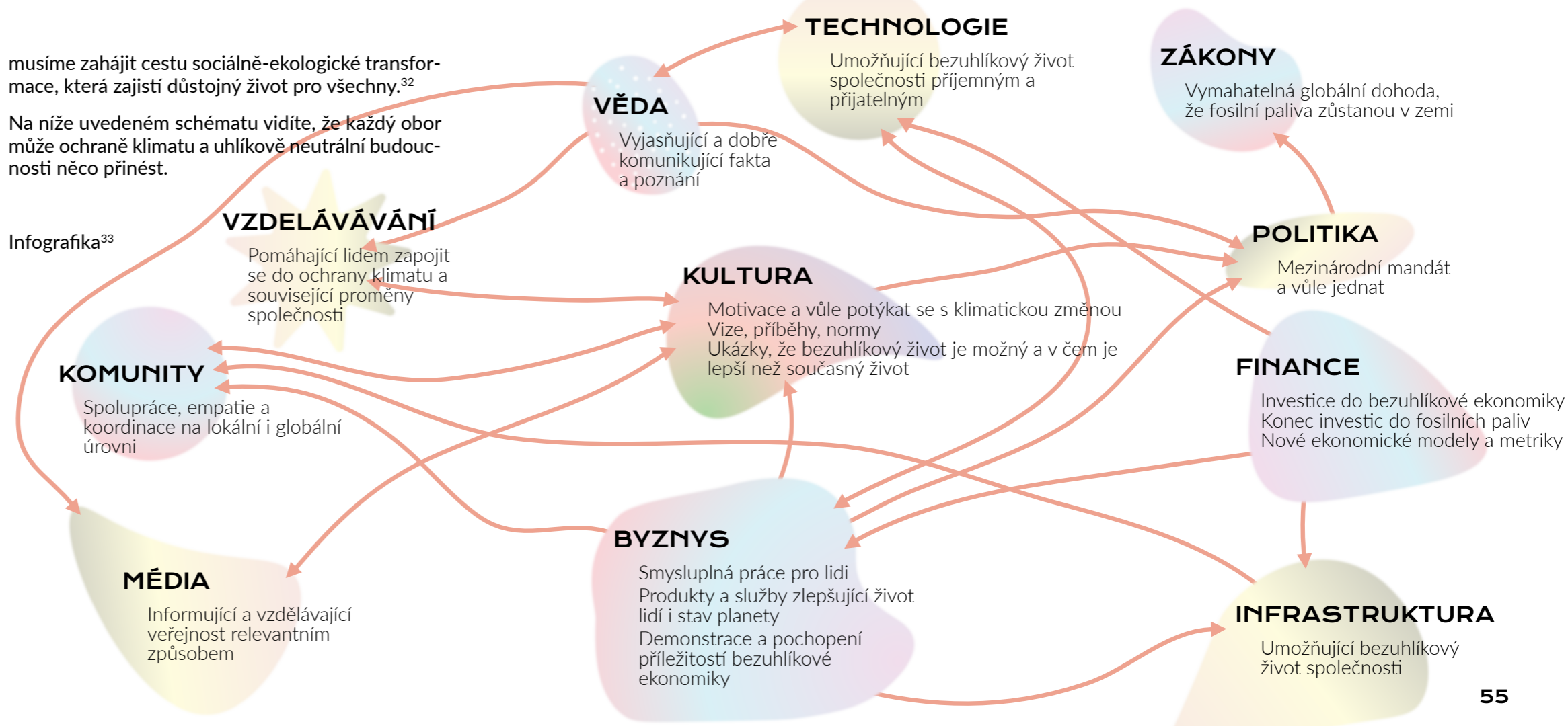
Současný globální ekonomický systém je založen na představě nekonečného růstu, privatizaci a neomezeném spotřebovávání přírodních zdrojů a maximalizaci zisku. Tato kombinace vytváří extrémní společenské nerovnosti a propast mezi bohatými a chudými se stále prohlubuje.²⁹ Navíc, jak víme, náš životní styl závislý na fosilních palivech má závažný dopad na životní prostředí, ostatní bytosti a klima. To znamená, že není spravedlivý ani udržitelný.

Řešením klimatické krize je bezuhlíková budoucnost. To znamená stoprocentní obnovitelnou energii a změnu ekonomického systému, který nebude založený na růstu, ale na jeho opaku – nerůstu.^{30 31} To však představuje pro řadu odvětví naprostý převrat, který se dotkne mnoha pracujících, často lidí s nižším socioekonomickým statusem. Proto

musíme zahájit cestu sociálně-ekologické transformace, která zajistí důstojný život pro všechny.³²

Na níže uvedeném schématu vidíte, že každý obor může ochraně klimatu a uhlíkově neutrální budoucnosti něco přinést.

Infografika³³

Politici a političky si konečně začínají uvědomovat závažnost změn, kterým čelíme. Země Evropské unie se tak zavázaly k realizaci Zelené dohody pro Evropu, dokumentu, jehož ambicí je snížit evropské emise do roku 2030 o 55 % oproti roku 1990 a učinit z Evropy do roku 2050 první klimaticky neutrální kontinent.

To je skvělá zpráva. Protože ale různí lidé mají různé zájmy, musíme společně dohlížet na to, jak se bude Zelená dohoda pro Evropu prakticky zavádět. Je zásadní, aby byly splněny naše závazky vůči planetě Zemi a zároveň jsme nikoho „nenechali stát opodál“.

Na chvílku se zamyslete:

- Jaké emoce jste při čtení kapitoly prožívali? (Podívejte se na aktivitu „Poznejte své pocity“, která vám s tím může pomoci.)
- Jaké informace pro vás byly nové? Existují nějaké nové příčiny nebo důsledky klimatické krize, o kterých jste dosud nevěděli?
- Představte si, že byste mohli v dnešním světě něco změnit tak, abyste pomohli klimatu. Co by to bylo?

• Vyberte si jedno z témat, které vás nejvíce zajímá, a pokuste se o něm zjistit více podrobností, abyste ho příště mohli vysvětlit ostatním při společné diskusi. Ponořte se hlouběji do dalších zdrojů shromážděných v poslední kapitole.

¹ Berners-Lee, M. (2019). *There Is No Planet B: A Handbook for the Make or Break Years*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-11-084-3958-9.

² Daniš, P., Březovská, R., Činčera, J., Kolenatý, M., Krajhanzl, J., Kulich, J., Medek, M., Svobodová, R., Žďárský, T. a kol. (2021). *Klima se mění – a co my? Proč a jak se učit o změně klimatu*. Doporučení Pracovní skupiny pro klimatické vzdělávání Rady vlády pro udržitelný rozvoj. Ministerstvo životního prostředí.

³ Stručný přehled Pařížské dohody najdete [ve videu WWF-Brasil](#). Další informace naleznete na webových stránkách [Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu \(UNFCCC\)](#). Pokud se chcete dozvědět víc a stát se odborníci*odborníkem na Pařížskou dohodu, [přečtěte si její úplné znění](#).

⁴ Převzato z infografiky [Schematická mapa klimatické změny](#) od [Fakta o klimatu](#) pod licencí [CC BY 4.0](#).

⁵ V přepočtu na obyvatele*ky.

⁶ Ritchie, H., Roser, M. (2020). *CO₂ and Greenhouse Gas Emissions*. Dostupné z: <https://ourworldindata.org/co2-and-other-greenhouse-gas-emissions>. [22-01-2023].

⁷ Eurostat. (2022). *Shedding light on energy in the EU*. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/img/pdf/shedding-light-in-the-EU-2022_en.pdf?lang=en. [22-01-2023].

⁸ Fakta o klimatu. (2020). *Elektrina v ČR: výroba, spotřeba a emise*. Dostupné z: <https://faktaoklimatu.cz/infografiky/elektrina-sr>. [22-01-2023].

⁹ Fakta o klimatu. (2021). *Emise skleníkových plynů ČR*. Dostupné z: <https://faktaoklimatu.cz/infografiky/emise-cr>. [22-01-2023].

¹⁰ Greenpeace Česká republika. (2019). *Největší výfuk České republiky - Elektrárna Počerady*. Dostupné z: <https://youtu.be/YiaFhfQ3Otg>.

¹¹ Použito se souhlasem autora Pavla Mezihoráka.

¹² Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2021, 9. března). *Food systems account for more than one-third of global greenhouse gas emissions*. Dostupné z: <https://www.fao.org/news/story/en/item/1379373/icode/>.

¹³ United Nations News. (2021, 9. března). *Food systems account for over one-third of global greenhouse gas emissions*. Dostupné z: <https://news.un.org/en/story/2021/03/1086822>.

¹⁴ AMA - Agrarmarkt Austria Marketing (b.d.) *Entwicklung des Pro-Kopf-Verbrauches von Fleisch inkl. Geflügel gesamt in Österreich*. Dostupné z: https://amainfo.at/fileadmin/user_upload/Fotos_Dateien/amainfo/Presse/Marktinformationen/Allgemein/Pro_Kopf_Verbrauch_Fleisch.pdf.

¹⁵ AMA - Agrarmarkt Austria Marketing (b.d.) *Entwicklung des Pro-Kopf-Verbrauches von Milch und Milchprodukten in Österreich*. Dostupné z: https://amainfo.at/fileadmin/user_upload/Fotos_Dateien/amainfo/Presse/Marktinformationen/Produktion/Pro_Kopf_Verbrauch_Milch_und_Milchprodukte.pdf.

¹⁶ Chcete se dozvědět více o konzumaci masa? Přečtěte si *Atlas masa 2021*, který vydali Heinrich Böll Stiftung, Friends of the Earth Europe a Bund für Umwelt und Naturschutz. Vydání z roku 2014 vyšlo také v [českém překladu](#) za spolupráce Heinrich-Böll-Stiftung Praha a Hnutí DUHA.

¹⁷ Ethik.Guide (n.d.) *Brennstoff für die Erderwärmung: Fleisch und Milch*. Dostupné z: <https://ethikguide.org/infothek/fleisch-und-milch-brennstoff-fuer-die-erderwaermung/>

¹⁸ Další informace o městských tepelných ostrovech najdete v těchto videích: <https://www.youtube.com/watch?v=lnBO4vX82Fs>, <https://www.youtube.com/watch?v=Od2d1bYQVHs>, <https://www.youtube.com/watch?v=4SihdPRR>.

¹⁹ Více informací o adaptačních opatřeních naleznete např. na webových stránkách *Adaptterra Awards*, kde jsou uvedeny příklady dobré praxe ze středoevropského regionu, nebo v publikaci *Udržitelná města* od NESEHNUTÍ.

²⁰ Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky. Správa slovenských jaskýň. (b.d.). *Demänovská ľadová jaskyňa*. Dostupné z: <http://www.ssj.sk/sk/jaskyna/5-demanovska-ladova-jaskyna>.

²¹ Cenknér, D. (2021, 6. srpna). *Demänovská ľadová jaskyňa môže byť už čoskoro bez ľadu. Ten mizí pred očima*. Dostupné z: <https://www.imeteo.sk/clanok/demaenovska-ladova-jaskyna-rapidne-prichadza-o-lad>.

²² Více informací o Demänovské ledové jeskyni, dalších dopadech klimatické změny a o tom, jak se zapojit do ochrany klimatu a životního prostředí na Slovensku, se dozvíte v dokumentárním filmu *Po nás potopa* a z [interaktivních webových stránek](#) Regionálního sdružení pro ochranu přírody a udržitelný rozvoj (BROŽ).

²³ Global2000 (n.d.). *Klimawandel in Österreich*. Dostupné z: <https://www.global2000.at/klimawandel-oesterreich>.

²⁴ Die Presse (18.09.2014). *Klimawandel: In Österreich wird es um 3,5 Grad wärmer*. Dostupné z: <https://www.diepresse.com/3871886/klimawandel-in-oesterreich-wird-es-um-35-grad-heisser>.

²⁵ Global2000 (n.d.). *Klimawandel in Österreich*. <https://www.global2000.at/klimawandel-oesterreich>.

²⁶ Alpenverein (1.4.2022). *Gletscher: "Ewiges Eis" auf dem Rückzug?* Dostupné z: https://mein.alpenverein.at/portal/news/2022/2022_04_01_Gletscherbericht_2020-21.php.

²⁷ IPCC. (2022). *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [H.-O. Pörtner, D.C. Roberts, M. Tignor, E.S. Poloczanska, K. Mintenbeck, A. Alegria, M. Craig, S. Langsdorf, S. Löschke, V. Möller, A. Okem, B. Rama (eds.)]. Cambridge University Press.

²⁸ IPCC je orgánem OSN pro hodnocení vědeckých poznatků týkajících se klimatické změny a je pravděpodobně nejvlivnější výzkumnou institucí v oblasti změny klimatu.

²⁹ Podle zprávy organizace *Oxfam Survival of the Richest* (Přežití nejbohatších) a zprávy *Světové banky Poverty and Shared Prosperity* (Chudoba a sdílená prosperita) získalo 1 % nejbohatších od roku 2020 téměř dvě třetiny veškerého nového bohatství a je to poprvé za 25 let, kdy se celosvětová chudoba zvýšila.

³⁰ Podrobnější informace a mnoho tipů na další zdroje o nerůstu najdete na stránkách [Nerust.cz](#) a [Degrowth.info](#).

³¹ Pro česky hovořící čtenářstvo je dostupná publikace *Čas dorůst* od Nerůstového kolektivu.

³² Pro inspiraci doporučujeme film *The Loud Spring: Collective Paths Out of Climate Crisis*.

³³ Berners-Lee, M. (2019). *There Is No Planet B: A Handbook for the Make or Break Years*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-11-084-3958-9.

Pátřejte hlouběji a inspirujte se jinde

TIP:

Připravte si seznam zdrojů o klimatické změně. Ve formě videí nebo krátkých textů je sdílejte na sociálních sítích. Můžete tak ovlivnit ostatní lidi ve svém okolí, aby si přečetli texty, které vás inspirují nebo motivují.

Aicher, R., Napier, F., Pickard, R. (2010). *Evidence, Messages, Change! An Introductory Guide to Successful Advocacy*. Open Society Institute. Dostupné z <https://www.opensocietyfoundations.org/publications/evidence-messages-change-introductory-guide-successful-advocacy>.

MA - Agrarmarkt Austria Marketing (n.d.) *Entwicklung des Pro-Kopf-Verbrauches von Fleisch inkl. Geflügel gesamt in Österreich*. Vyhledáno 27 Leden 2023. Dostupné z: https://amainfo.at/fileadmin/user_upload/Fotos_Dateien/amainfo/Presse/Marktinformationen/Allgemein/Pro_Kopf_Verbrauch_Fleisch.pdf.

AMA - Agrarmarkt Austria Marketing (n.d.) *Entwicklung des Pro-Kopf-Verbrauches von Milch und Milchprodukten in Österreich*. Vyhledáno 27 Leden 2023. Dostupné z: https://amainfo.at/fileadmin/user_upload/Fotos_Dateien/amainfo/Presse/Marktinformationen/Produktion/Pro_Kopf_Verbrauch_Milch_und_Milchprodukte.pdf.

Barker, M. J. (2022, 23.3.). *Hell Yeah Self Care*. <https://rewriting-the-rules.com/wp-content/uploads/2017/02/HellYeahSelfCare.pdf>

Barker, M. J. (2022, 23.3.). *Staying with your feelings Zine*. <https://rewriting-the-rules.com/wp-content/uploads/2016/11/StayingWithFeelingsZine.pdf>.

Berners-Lee, M. (2019). *There Is No Planet B: A Handbook for the Make or Break Years*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-11-084-3958-9.

Daniš, P., Březovská, R., Činčera, J., Kolenatý, M., Krajhanzl, J., Kulich, J., Medek, M., Svobodová, R., Žďárský, T. & kol. (2021). *Klima se mění – a co my? Proč a jak se učit o změně klimatu*. Doporučení Pracovní skupiny pro klimatické vzdělávání Rady vlády pro udržitelný rozvoj. Ministerstvo životního prostředí.

Die Presse (2014, 18.9.) *Klimawandel: In Österreich wird es um 3,5 Grad wärmer*. Dostupné z: <https://www.diepresse.com/3871886/klimawandel-in-oesterreich-wird-es-um-35-grad-heisser>.

Dombrovská, V., Horváthová, N., Hytša, M., Krylová, R. K., Morongová, D., & Schejbal, A. (2021). *Udržitelná města: 6 příběhů, jak české obce reagují na výzvu klimatické transformace*. NESEHNUTÍ. https://nesehnuti.cz/wp-content/uploads/2022/08/Udrzitelna_mesta-e-book-1.pdf

Ethik.Guide (n.d.) *Brennstoff für die Erderwärmung: Fleisch und Milch*. Vyhledáno 27 Leden 2023. Dostupné z: <https://ethikguide.org/infothek/fleisch-und-milch-brennstoff-fuer-die-erderwaermung/>.

Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2021, 9.3.). *Food systems account for more than one third of global greenhouse gas emissions*. Vyhledáno 25 Leden 2023. Dostupné z: <https://www.fao.org/news/story/en/item/1379373/icode/>.

Global2000 (2022). *Klimawandel in Österreich*. Vyhledáno 27 Leden 2023. Dostupné z: <https://www.global2000.at/klimawandel-oesterreich>.

Heinrich-Böll-Stiftung (2021): *Meat Atlas 2021. Facts and figures about the animals we eat*. Dostupné z: <https://eu.boell.org/en/MeatAtlas>.

IPCC. (2022). *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [H.-O. Pörtner, D.C. Roberts, M. Tignor, E.S. Poloczanska, K. Mintenbeck, A. Alegría, M. Craig, S. Langsdorf, S. Lösschke, V. Möller, A. Okem, B. Rama (eds.)]. Cambridge University Press. In Press.

Jane Goodall Institute Austria [@jgiaustria]. (2023, 1.18.). Aktiv werden und inspirieren - Dr. Jane Goodall [Video - Shorts]. Youtube. <https://www.youtube.com/shorts/CPXUTUkXtso>.

Limity jsme my. (2019). Klimatická spravedlnost bude. Vyhledáno 27 Leden 2023. Dostupné z: <https://limityjsmemy.cz/klimaticka-spravedlnost-bude.pdf>.

Macy, J. & Johnstone, C. (2012) *Active hope: how to face the mess we're in without going crazy*. Novato, Calif. : New World Library.

Macy, J., & Johnstone, C. (2020). *Aktivní naděje: jak čelit zmatku naší doby a nezbláznit se?*. Alferia. <https://www.bookport.cz/kniha/aktivni-nadeje-7498/>.

Nadace Partnerství (2023, 30.1.) *Adaptterra awards. Searching for the best practice of adaptation to climate change*, <https://www.adaptterraawards.cz/en>.

Orcígr, V., Vidovičová, L., Šerák, M., & Fernandová, E. (2020). *Pražští senioři a extrémní horka: Vzděláním ke zvýšení odolnosti zranitelné skupiny aneb Zachraň susedku před vedrem!* [online]. Praha: Arnika. ISBN 978-80-87651-81-0. Dostupné z: https://www.arnika.org/download/910_26e07f7417a591baef76d71fcbe28ef0.

arnika.org/download/910_26e07f7417a591baef76d71fcbe28ef0.

Österreichischer Alpenverein (2022, 1.4.) *Gletscher: „Ewiges Eis“ auf dem Rückzug?* https://mein.alpenverein.at/portal/news/2022/2022_04_01_Gletscherbericht_2020-21.php.

Schovánková, K., Blažek, J. & Gregorová, Ž. (Eds.). (2021). *Jak navrhnout město které přežije?* Heinrich Böll Stiftung, Praha. ISBN 978-80-88289-24-1.

United Nations News. (2021, 9.3.) *Food systems account for over one-third of global greenhouse gas emissions*. Vyhledáno 27 Leden 2023. Dostupné z: <https://news.un.org/en/story/2021/03/1086822>.

O nás

Možná vás zajímá, kdo přesně na této příručce pracoval. Jsme vzdělavatelky ze tří různých organizací a ze tří různých zemí. Tuto příručku jsme vytvořily na základě dlouhodobého a hlubokého dialogu v rámci projektu Erasmus+ „Together for the Climate: New Solutions and Innovations for Youth Climate Action“.

Chcete podpořit naši práci? Můžete nám poslat libovolnou částku na naše transparentní účty. Jenom společně můžeme budovat lepší společnost.

Děkujeme ♥

NESEHNUTÍ je nehierarchická organizace se sídlem v České republice, která se již 25 let zabývá environmentálními tématy, občanskou angažovaností a lidskými a zvířecími právy. Její členky a členové se dlouhodobě věnují také neformálnímu vzdělávání, podpoře aktivních občanek a občanů a sdílení dobré praxe pro udržitelná opatření ve městech a obcích.

Líbí se vám naše aktivity? Staňte se dobrovolnicí či dobrovolníkem!

Ozvěte se na dobrovolnictvo@nesehnuti.cz

Sledujte nás na
nesehnuti.cz
[instagram.com/nesehnuti](https://www.instagram.com/nesehnuti)
[fb.com/nesehnuti](https://www.facebook.com/nesehnuti)

IBAN: CZ54 2010 0000 0029 0008 7948
BIC: FIOBCZPPXXX

Jane Goodall Institute
Austria

Jane Goodall Institute Austria je součástí celosvětové organizace na ochranu životního prostředí, která chrání šimpanze v Africe a podporuje děti a mládež v Rakousku v péči o životní prostředí prostřednictvím programu Roots & Shoots.

Líbí se vám naše aktivity? Staňte se dobrovolnicí či dobrovolníkem!

Ozvěte se na rootsandshoots@janegoodall.at.

Sledujte nás na
janegoodall.at
[instagram.com/janegoodall_austria](https://www.instagram.com/janegoodall_austria)
[fb.com/janegoodall.at](https://www.facebook.com/janegoodall.at)

IBAN: AT24 2011 1826 8610 2000
BIC: GIBAATWWXXX

Green Foundation je slovenská nevládní organizace, která působí v oblasti neformálního environmentálního vzdělávání a podílí se na programu Roots & Shoots. Klíčovou roli v programu hrají učitelky, učitelé a facilitující, pro které tým Green Foundation zajišťuje akreditované inovativní vzdělávání.

Líbí se vám naše aktivity? Staňte se dobrovolnicí či dobrovolníkem!

Ozvěte se na greenfoundation.eu/zapojsa.

Sledujte nás na
greenfoundation.eu
[instagram.com/green_foundation](https://www.instagram.com/green_foundation)
[fb.com/greenfoundation.eu](https://www.facebook.com/greenfoundation.eu)

IBAN: SK71 1100 0000 0029 4601 7654
BIC: TATRSKBX

